OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO VERICY TRSTENJAK przedstawiona w dniu 16 grudnia 2010 r.[1]

I — Wprowadzenie ..... I - 1599

II — Ramy prawne ..... I - 1601

A — Konwencja rzymska ..... I - 1601

B — Konwencja brukselska ..... I - 1602

C — Prawo Unii ..... I - 1603

1. Rozporządzenie Rzym I ..... I - 1603

2. Rozporządzenie nr 44/2001 ..... I - 1604

D — Prawo krajowe ..... I - 1605

III — Fakty, postępowanie przed sądem krajowym i pytania prejudycjalne ..... I - 1605

IV — Postępowanie przed Trybunałem ..... I - 1608

V — Argumenty stron ..... I - 1608

A — Jurysdykcja Trybunału ..... I - 1608

B — Pytanie prejudycjalne ..... I - 1608

VI — Ocena rzecznika generalnego ..... I - 1611

A — Wprowadzenie ..... I - 1611

B — Jurysdykcja Trybunału ..... I - 1612

C — Kwestia podstawy prawnej odpowiedzialności państwa w niniejszej sprawie .. I - 1612

D — Analiza pytania prejudycjalnego ..... I - 1614

1. Konwencja rzymska i ochrona pracownika jako najsłabszej strony umowy ..... I - 1615

1 — Język oryginału: słoweński. Język postępowania: francuski.

2. Orzecznictwo Trybunału dotyczące art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej .. I - 1617

3. Możliwość zastosowania orzecznictwa dotyczącego konwencji brukselskiej do wykładni konwencji rzymskiej ..... I - 1619

a) Wykładnia językowa ..... I - 1620

b) Wykładnia historyczna ..... I - 1621

c) Wykładnia systemowa ..... I - 1623

d) Wykładnia celowościowa ..... I - 1626

e) Ograniczenia wykładni równoległej ..... I - 1626

4. Przesłanki, które powinien uwzględnić sąd krajowy ..... I - 1628

E — Wnioski ..... I - 1632

VII — Wnioski ..... I - 1633

I — Wprowadzenie

1. Niniejsza sprawa dotyczy wykładni Konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, otwartej do podpisu w Rzymie w dniu 19 czerwca 1980 r. (zwanej dalej „konwencją rzymską”) [2]. Konwencja ta została zawarta w celu ujednolicenia norm kolizyjnych umawiających się państw; zwiększyła ona pewność prawa i wyeliminowała niepewność dotyczącą prawa właściwego dla zobowiązań umownych. Konwencja rzymska została zastąpiona rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych [3] (zwanym dalej „rozporządzeniem Rzym I”) [4]; to

2 — Dz.U. L 266, s. 1.

3 — Dz.U. L 177, s. 6.

4 — W doktrynie np. F. Ferrari, From Rome to Rome via Brussels: remarks on the law applicable to contractual obligations absent a choice by the parties, *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, Nr. 4/2009, który podkreśla, że celem tego nowego instrumentu prawnego nie było wprowadzanie nowych przepisów, ale przeciwnie, przeniesienie treści istniejącej konwencji do rozporządzenia. Zobacz np. również P. Lagarde, A. Tenenbaum, De la convention de Rome au règlement Rome I, *Revue critique de droit international privé*, n° 4/2008, s. 727 i nast.

rozporządzenie stosuje się do umów zawartych po dniu 17 grudnia 2009 r. [5]. Ponieważ w niniejszej sprawie umowa o pracę została zawarta w 1998 r., mają do niej zastosowanie przepisy konwencji rzymskiej.

2. W niniejszej sprawie Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (zwany dalej „Trybunałem") ma udzielić odpowiedzi na pytanie prejudycjalne dotyczące wykładni art. 6 konwencji rzymskiej w związku z prawem właściwym dla umów o pracę. Bez wątpienia nie jest to pierwsza sprawa, w której Trybunał ma dokonać wykładni konwencji rzymskiej [6], ale będzie to pierwsza sprawa, w której dokona wykładni art. 6 konwencji w odniesieniu do prawa właściwego dla umów o pracę [7]. W tym kontekście Trybunał powinien zbadać w pierwszej kolejności, czy źródłem inspiracji dla wykładni art. 6 konwencji rzymskiej może być orzecznictwo dotyczące wykładni art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej, a dokładniej wykładni zawartego w tym artykule pojęcia miejsca, gdzie pracownik zazwyczaj świadczy pracę [8]. Przy tej okazji Trybunał będzie musiał, z jednej strony, uwzględnić okoliczność, że oba te instrumenty prawne używają podobnej terminologii, a z drugiej strony, uwzględnić ograniczenia wykładni równoległej konwencji brukselskiej i konwencji rzymskiej.

3. W niniejszej sprawie pytanie prejudycjalne zostało skierowane w ramach sporu pomiędzy H. Koelzschem – kierowcą transportu międzynarodowego, zamieszkałym w Niemczech – a Wielkim Księstwem Luksemburga dotyczącego odszkodowania z tytułu zarzucanego błędnego zastosowania przepisów konwencji rzymskiej przez sądy luksemburskie. W tym sporze H. Koelzsch stoi na stanowisku, że do rozwiązania umowy o pracę stosuje się prawo niemieckie, a nie prawo luksemburskie, powołując się w tym względzie na bezwzględnie obowiązujące przepisy dotyczące ochrony praw pracowników zawarte w prawie niemieckim. Ponieważ luksemburskie sądy pracy zastosowały do sporu przepisy prawa luksemburskiego, a nie przepisy prawa niemieckiego, wniósł on sprawę

5 — Zobacz art. 28 rozporządzenia Rzym I.

6 — Pierwszym wyrokiem, w którym Trybunał dokonał wykładni konwencji rzymskiej, jest wyrok z dnia 6 października 2009 r. w sprawie C-133/08 ICF, Zb.Orz. s. I-9687, który dotyczy wykładni art. 4 konwencji, zawierającego zasady ustalania prawa właściwego w przypadku braku wyboru prawa przez strony umowy.

7 — Przypomnijmy, że w ramach wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym z dnia 29 lipca 2010 r. Trybunałowi zostało również przedłożone pytanie w sprawie wykładni art. 6 ust. 2 lit. b) konwencji rzymskiej; chodzi o sprawę C-384/10 Voogsgeerd (Dz.U. C 317, s. 14). Sprawa dotyczy wykładni terminu „prawo państwa, w którym znajduje się przedsiębiorstwo, w którym pracownik został zatrudniony" w rozumieniu tego artykułu w przypadku, w którym pracownik zazwyczaj nie świadczy pracy tylko w jednym państwie (w chwili przedstawienia niniejszej opinii Trybunał jeszcze nie orzekł w tej sprawie).

8 — Zobacz wyroki: z dnia 13 lipca 1993 r. w sprawie C-125/92 Mulox IBC, Rec. s. I-4075; z dnia 9 stycznia 1997 r. w sprawie C-383/95 Rutten, Rec. s. I-57; z dnia 27 lutego 2002 r. w sprawie C-37/00 Weber, Rec. s. I-2013; z dnia 10 kwietnia 2003 r. w sprawie C-437/00 Pugliese, Rec. s. I-3573.

o odszkodowanie od państwa luksemburskiego, podnosząc zarzut wadliwego funkcjonowania sądów tego państwa.

II — Ramy prawne

A — *Konwencja rzymska*

4. Artykuł 3 konwencji rzymskiej zatytułowany „Swoboda wyboru prawa" stanowi:

„1. Umowa podlega prawu wybranemu przez strony. Wybór prawa powinien być wyraźny lub w sposób dostatecznie pewny wynikać z postanowień umowy lub okoliczności sprawy. Strony mogą dokonać wyboru prawa właściwego dla całej umowy lub tylko dla jej części.

[…]".

5. Zgodnie z art. 4 konwencji rzymskiej, zatytułowanym „Prawo właściwe w razie braku wyboru prawa":

„1. Jeżeli wybór prawa właściwego dla umowy zgodnie z artykułem 3 nie został dokonany, umowa podlega prawu państwa, z którym wykazuje ona najściślejszy związek. Jeżeli jednak część umowy, która da się oddzielić od reszty, wykazuje ściślejszy związek z innym państwem, wówczas do tej części można zastosować w drodze wyjątku prawo tego innego państwa".

[…]".

6. Na mocy art. 6 konwencji rzymskiej, zatytułowanego „Indywidualne umowy o pracę":

„1. Bez względu na art. 3 w umowach o pracę wybór prawa dokonany przez strony nie może prowadzić do pozbawienia pracownika ochrony, która przysługuje mu na podstawie bezwzględnie obowiązujących przepisów prawa, które miałyby zastosowanie zgodnie z ust. 2 niniejszego artykułu w przypadku braku wyboru prawa.

2. Bez względu na art. 4 i w przypadku braku wyboru prawa zgodnie z art. 3, do umów o pracę stosuje się:

a) prawo państwa, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę w wykonaniu umowy i to nawet wówczas, gdy jest tymczasowo oddelegowany do innego państwa; albo

b) prawo państwa, w którym znajduje się przedsiębiorstwo, w którym pracownik został zatrudniony, jeżeli zazwyczaj nie świadczy on pracy w jednym i tym samym państwie;

chyba że z całokształtu okoliczności wynika, że umowa o pracę wykazuje ściślejszy związek z innym państwem; w takim przypadku stosuje się prawo tego innego państwa".

7. Pierwszy Protokół w sprawie wykładni przez Trybunał Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich Konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, otwartej do podpisu w Rzymie dnia 19 czerwca 1980 r.[9] (zwany dalej „pierwszym protokołem w sprawie wykładni konwencji rzymskiej") w art. 1 stanowi:

„Trybunał Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich posiada jurysdykcję do dokonywania wykładni:

a) Konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, otwartej do podpisu w Rzymie dnia 19 czerwca 1980 r. […];

b) konwencji o przystąpieniu do konwencji rzymskiej przez państwa, które stały się członkami Wspólnot Europejskich po jej otwarciu do podpisu;

[…]".

8. Artykuł 2 pierwszego protokołu w sprawie wykładni konwencji rzymskiej stanowi:

„Każdy z niżej wymienionych sądów może zwrócić się do Trybunału Sprawiedliwości o wydanie orzeczenia wstępnego w przedmiocie zagadnienia, które powstało w rozpoznawanej przez niego sprawie i które dotyczy wykładni postanowień zawartych w aktach, o których mowa w art. 1, jeżeli sąd ten uzna, że decyzja w tej kwestii jest niezbędna dla wydania wyroku:

[…]

b) sądy Umawiających się Państw, działające jako sądy odwoławcze".

B — *Konwencja brukselska*

9. Konwencja brukselska z 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych

9 — Dz.U. C 27, s. 47.

w sprawach cywilnych i handlowych (zwana dalej „konwencją brukselską”) [10] w art. 5 stanowi:

„Osoba, która ma miejsce zamieszkania na terytorium jednego z Umawiających się Państw, może być pozwana w innym Umawiającym się Państwie:

1) jeżeli przedmiotem postępowania jest umowa lub roszczenia wynikające z umowy – przed sąd miejsca, gdzie zobowiązanie zostało wykonane albo miało być wykonane; jeżeli przedmiotem postępowania jest indywidualna umowa o pracę albo roszczenia wynikające z indywidualnej umowy o pracę – przed sąd miejsca, gdzie pracownik zazwyczaj świadczy pracę; gdy pracownik zazwyczaj nie świadczy pracy w jednym i tym samym państwie – pracodawca może być również pozwany przed sąd miejsca, gdzie znajduje się albo znajdował się oddział, który pracownika zatrudnił” [tłumaczenie nieoficjalne] [11].

10 — Konwencja brukselska z 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 1972, L 299, s. 32), zmieniona Konwencją z dnia 9 października 1978 r. w sprawie przystąpienia Królestwa Danii, Irlandii i Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej (Dz.U. L 304, s. 1 i – zmienione brzmienie – s. 77), Konwencją z dnia 25 października 1982 r. w sprawie przystąpienia Republiki Greckiej (Dz.U. L 388, s. 1), Konwencją z dnia 26 maja 1989 r. w sprawie przystąpienia Królestwa Hiszpanii i Republiki Portugalskiej (Dz.U. L 285, s. 1) oraz Konwencją z dnia 29 listopada 1996 r. w sprawie przystąpienia Republiki Austrii, Republiki Finlandii i Królestwa Szwecji (Dz.U. 1997, C 15, s. 1).

11 — Podkreślić należy, że pierwotna wersja konwencji brukselskiej nie zawierała szczególnych przepisów dotyczących jurysdykcji dla umów o pracę; przepisy te zostały dodane dopiero w 1989 r. wraz z Konwencją w sprawie przystąpienia Królestwa Hiszpanii i Republiki Portugalskiej do konwencji brukselskiej (zwanej dalej „konwencją z San Sebastián”, Dz.U. 1989, L 285, s. 1).

C — *Prawo Unii* [12]

1. Rozporządzenie Rzym I

10. Motyw 7 rozporządzenia Rzym I stanowi:

„Przedmiotowy zakres zastosowania oraz przepisy niniejszego rozporządzenia powinny być spójne z rozporządzeniem Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (»Bruksela I«) […]”.

11. Artykuł 3 rozporządzenia Rzym I, zatytułowany „Swoboda wyboru prawa”, przewiduje:

„1. Umowa podlega prawu wybranemu przez strony. Wybór prawa jest dokonany wyraźnie lub w sposób jednoznaczny wynika z postanowień umowy lub okoliczności sprawy. Strony mogą dokonać wyboru prawa właściwego dla całej umowy lub tylko dla jej części.

[…]”.

12 — W niniejszej opinii używać będę terminu „prawo Unii” jako pojęcia wspólnego dla prawa wspólnotowego oraz prawa Unii. Przy cytowaniu przepisów prawa pierwotnego cytowane będą przepisy mające zastosowanie ratione temporis.

12. Na mocy art. 8 rozporządzenia Rzym I, zatytułowanego „Indywidualne umowy o pracę”:

„1. Indywidualna umowa o pracę podlega prawu wybranemu przez strony zgodnie z art. 3. Taki wybór prawa nie może jednak prowadzić do pozbawienia pracownika ochrony przyznanej mu na podstawie przepisów, których nie można wyłączyć w drodze umowy, na mocy prawa, jakie, w przypadku braku wyboru, byłoby właściwe zgodnie z ust. 2, 3 i 4 niniejszego artykułu.

2. W zakresie, w jakim strony nie dokonały wyboru prawa właściwego dla indywidualnej umowy o pracę, umowa podlega prawu państwa, w którym lub – gdy takiego brak – z którego pracownik zazwyczaj świadczy pracę w wykonaniu umowy. Za zmianę państwa, w którym zazwyczaj świadczona jest praca, nie uważa się tymczasowego zatrudnienia w innym państwie.

3. Jeżeli nie można ustalić prawa właściwego zgodnie z ust. 2, umowa podlega prawu państwa, w którym znajduje się przedsiębiorstwo, za pośrednictwem którego zatrudniono pracownika.

4. Jeżeli ze wszystkich okoliczności wynika, że umowa wykazuje ściślejszy związek z państwem innym niż wskazane w ust. 2 lub 3, stosuje się prawo tego innego państwa”.

2. Rozporządzenie nr 44/2001

13. Rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych [13] (zwane dalej „rozporządzeniem nr 44/2001”) reguluje w sekcji 5 jurysdykcję dla indywidualnych umów o pracę. W ramach tej sekcji art. 18 stanowi:

„1. Jeżeli przedmiotem postępowania jest indywidualna umowa o pracę lub roszczenia z indywidualnej umowy o pracę, jurysdykcję określa się według niniejszej sekcji, bez uszczerbku dla art. 4 i art. 5 pkt 5.

[…]”.

14. Artykuł 19 rozporządzenia nr 44/2001 przewiduje:

„Pracodawca mający miejsce zamieszkania w państwie członkowskim może być pozwany:

1) przed sądy państwa członkowskiego, w którym ma miejsce zamieszkania; lub

13 — Dz.U. 2001, L 12, s. 1.

2) w innym państwie członkowskim;

a) przed sąd miejsca, w którym pracownik zazwyczaj świadczy lub ostatnio zazwyczaj świadczył pracę; lub

b) jeżeli pracownik zazwyczaj nie świadczy lub zazwyczaj nie świadczył pracy w jednym i tym samym państwie – przed sąd miejsca, w którym znajduje się albo znajdował się oddział, który pracownika zatrudnił".

lub zastąpiona orzeczeniem sądowym. Zwolnienie członka rady zakładowej po upływie czasu trwania kadencji […] jest bezprawne przez okres jednego roku […], chyba że pewne okoliczności upoważniają pracodawcę do zwolnienia z poważnych przyczyn bez zachowania okresu wypowiedzenia; przepisy te nie znajdują zastosowania, w razie gdy członek zaprzestał pełnienia funkcji w wyniku orzeczenia sądowego.

[…]".

III — Fakty, postępowanie przed sądem krajowym i pytania prejudycjalne

D — *Prawo krajowe*

15. Kündigungsschutzgesetz (niemiecka ustawa o ochronie przed zwolnieniami, zwana dalej „KSchG") w § 15 zatytułowanym „Bezprawność zwolnienia" („Unzulässigkeit der Kündigung") stanowi:

„Zwolnienie członka rady zakładowej […] jest bezprawne, chyba że pewne okoliczności upoważniają pracodawcę do zwolnienia z poważnych przyczyn bez zachowania okresu wypowiedzenia, a zgoda wymagana na mocy art. 103 ustawy o organizacji przedsiębiorstw [Betriebsverfassungsgesetz] została wydana

16. H. Koelzsch, zamieszkały w Osnabrück (Niemcy), został zatrudniony w 1998 r. jako kierowca transportu międzynarodowego przez spółkę Gasa Spedition Luxembourg SA (zwaną dalej „Gasa Spedition") z siedzibą w Luksemburgu. W związku z tym H. Koelzsch i spółka Gasa Spedition podpisali w dniu 16 października 1998 r. umowę o pracę, na mocy której porozumieli się co do wyłącznej jurysdykcji sądów luksemburskich. Umowa zawierała również zapis odsyłający do ustawy luksemburskiej o umowach o pracę [14].

14 — Artykuł 2 umowy o pracę przewidywał, że jeżeli żadna ze stron nie rozwiąże umowy przed upływem okresu próbnego, umowa przekształcona zostaje w umowę o pracę na czas nieokreślony na mocy ustawy z dnia 24 maja 1989 r.; chodzi o loi du 24 mai 1989 sur le contrat de travail (luksemburską ustawę o umowach o pracę), *Journal officiel du Grand-duché du Luxembourg*, z dnia 5 czerwca 1989 r., *Mémorial A* 1989, s. 611).

17. Spółka Gasa Spedition jest spółką zależną spółki prawa duńskiego Gasa Odense Blomster A.m.b.a. Przedmiotem działalności tej spółki jest transport kwiatów i innych roślin z Odense w Danii do różnych miejsc przeznaczenia głównie w Niemczech, ale także w innych krajach europejskich. Transport odbywa się ciężarówkami, które mają trzy różne miejsca postoju w Niemczech (Kassel, Neukirchen/Vluyn i Osnabrück). Ciężarówki są zarejestrowane w Luksemburgu, a kierowcy są objęci luksemburskim ubezpieczeniem społecznym.

18. W dniu 9 listopada 2001 r. spółka Gasa Spedition została przejęta przez spółkę prawa duńskiego Ove Ostergaard działającą pod firmą Ove Ostergaard Lux SA.

19. Pismem z dnia 13 marca 2001 r. dyrektor spółki Gasa Spedition rozwiązał umowę o pracę z H. Koelzschem ze skutkiem na dzień 15 maja 2001 r. H. Koelzsch utrzymuje jednakże, że został zwolniony ustnie w dniu 23 marca 2001 r. ze skutkiem natychmiastowym. Wskazał, że był w Niemczech zastępcą członka rady zakładowej (Betriebstrat) w spółce Gasa Spedition i że zwolnienie nie było zgodne z bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawa niemieckiego dotyczącymi ochrony przed zwolnieniem. Podkreślił, że zarówno członkowie rzeczywiści, jak ich zastępcy, którzy pełnią funkcje w tym organie, są uprawnieni do tej ochrony na podstawie tych przepisów. Powołał się w tym względzie na § 15 ust. 1 KSchG, który zakazuje zwolnienia członków rady zakładowej, oraz na orzecznictwo Bundesarbeitsgericht (federalnego sądu pracy), zgodnie z którym zakaz zwolnienia obejmuje również zastępców członków rady zakładowej [15].

20. H. Koelzsch wszczął postępowanie przed sądem pracy w Osnabrück, podnosząc zarzut bezprawności zwolnienia. Sąd ten uznał się za niewłaściwy miejscowo. H. Koelzsch odwołał się od tego postanowienia, ale po raz kolejny nieskutecznie.

21. Wobec powyższego Koelzsch wniósł powództwo do tribunal du travail (sądu pracy) w Luksemburgu o odszkodowanie za niezgodne z prawem zwolnienie oraz o zapłatę zaległego wynagrodzenia. Podniósł, że jego umowa o pracę w ogólności i jego roszczenia dotyczące zapłaty podlegają bez wątpienia prawu luksemburskiemu, jednak do kwestii zwolnienia ma zastosowanie prawo niemieckie. Argument ten oparł na fakcie, że jest zastępcą członka rady zakładowej i że wobec powyższego powinien mieć do niego zastosowanie § 15 ust. 1 KSchG, który stanowi bezwzględnie wiążący przepis prawa zapewniający ochronę praw pracowniczych w rozumieniu art. 6 ust. 1 konwencji rzymskiej i którego zastosowanie nie może być wyłączone. Stoi na stanowisku, że prawo właściwe dla

15 — H. Koelzsch powołuje się na wyrok Bundesarbeitsgericht z dnia 17 marca 1988 r. (2 AZR 576/87).

umowy powinno zostać ustalone na podstawie art. 6 ust. 2 konwencji rzymskiej.

22. W wyroku z dnia 4 marca 2004 r. tribunal du travail w Luksemburgu orzekł, że spór w całości podlega prawu luksemburskiemu; uznał powództwo Koelzscha w części za bezzasadne, a w części je odrzucił. Wyrok ten został utrzymany w mocy wyrokiem Cour d'appel z dnia 26 maja 2005 r., natomiast wyrokiem z dnia 15 czerwca 2006 r. Cour de cassation w Luksemburgu oddalił skargę kasacyjną od wyroku Cour d'appel.

23. Wobec powyższego Koelzsch wniósł sprawę przeciwko Wielkiemu Księstwu Luksemburga przed tribunal d'arrondissement w Luksemburgu, domagając się na mocy loi du 1er septembre 1988 relative à la responsabilité civile de l'État et des collectivités publiques [16] (luksemburskiej ustawy o odpowiedzialności cywilnej państwa i podmiotów publicznych) zapłaty odszkodowania w wysokości 168 301,77 EUR wraz z odsetkami ustawowymi za zwłokę z tytułu wadliwego funkcjonowania sądów tego państwa. H. Koelzsch podniósł, że orzeczenia wydane przez sądy luksemburskie wyrządziły mu szkodę ze względu na naruszenie art. 6 ust. 1 i 2 konwencji rzymskiej w zakresie, w jakim nie uwzględniły bezwzględnie obowiązujących przepisów prawa niemieckiego dotyczących ochrony członków rady zakładowej. Ponadto zdaniem H. Koelzscha naruszono prawo Unii ze względu na oddalenie jego wniosku o skierowanie do Trybunału pytania prejudycjalnego. Wyrokiem z dnia 9 listopada 2007 r. tribunal d'arrondissement w Luksemburgu oddalił powództwo jako bezzasadne.

24. H. Koelzsch wniósł apelację od tego wyroku do Cour d'appel (zwanego dalej „sądem krajowym").

25. Sąd krajowy podnosi, że sąd pierwszej instancji powinien był orzec, iż powództwo o odszkodowanie wniesione przez H. Koelzscha jest niedopuszczalne w zakresie, w jakim uprawomocnił się wyrok wydany w pierwszym postępowaniu, w którym H. Koelzsch podniósł bezprawność zwolnienia. Zdaniem sądu krajowego w tym postępowaniu swoim żądaniem odszkodowania H. Koelzsch podważa w istocie to, co zostało prawomocnie orzeczone w postępowaniu przed sądami pracy. Jednakże sąd krajowy podkreśla, że powództwo H. Koelzscha o odszkodowanie nie może zostać uznane za niedopuszczalne, ponieważ Wielkie Księstwo Luksemburga nie podniosło w postępowaniu odwoławczym niedopuszczalności tego powództwa, a sąd krajowy nie może uznać go za niedopuszczalne z urzędu. Ponieważ sąd krajowy jako sąd odwoławczy jest związany ustaleniami sądu pierwszej instancji, zobowiązany jest orzec w zakresie powództwa H. Koelzscha

16 — *Mémorial A* 1988, s. 1000.

i postanowił zatem skierować pytanie prejudycjalne do Trybunału.

26. W tych okolicznościach sąd krajowy postanowieniem z dnia 15 stycznia 2010 r. zawiesił postępowanie i na mocy pierwszego protokołu w sprawie wykładni konwencji rzymskiej skierował do Trybunału następujące pytanie prejudycjalne:

„Czy norma kolizyjna określona w art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej z dnia 19 czerwca 1980 r. o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, stanowiąca, że do umów o pracę stosuje się prawo państwa, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę w wykonaniu umowy, powinna być interpretowana w taki sposób, że w przypadku gdy pracownik świadczy pracę w kilku państwach, ale regularnie wraca do jednego z nich, należy uznać to państwo za państwo, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę?”.

IV — Postępowanie przed Trybunałem

27. Postanowienie odsyłające wpłynęło do Trybunału w dniu 18 stycznia 2010 r. W ramach postępowania pisemnego uwagi przedstawili H. Koelzsch, rząd luksemburski, rząd grecki i Komisja. Na rozprawie w dniu 26 października 2010 r. przedstawiciel H. Koelzscha, rząd luksemburski oraz Komisja przedstawili uwagi ustne oraz odpowiedzieli na pytania Trybunału.

V — Argumenty stron

A — *Jurysdykcja Trybunału*

28. Kwestia jurysdykcji Trybunału w zakresie udzielenia odpowiedzi na pytanie prejudycjalne została podniesiona wyłącznie przez Komisję w jej uwagach pisemnych, przy czym Komisja stoi na stanowisku, że Trybunał posiada jurysdykcję, ponieważ w niniejszej sprawie sąd krajowy orzeka jako sąd odwoławczy w rozumieniu art. 2 lit. b) pierwszego protokołu w sprawie wykładni konwencji rzymskiej.

B — *Pytanie prejudycjalne*

29. H. Koelzsch stoi na stanowisku, że na mocy art. 6 ust. 2 konwencji rzymskiej do umów o pracę stosuje się w przypadku braku wyboru prawa przez strony prawo państwa, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę. Uwzględniając fakt, że pojęcie państwa/miejsca, w którym pracownik „zazwyczaj świadczy pracę”, jest identyczne w konwencji

rzymskiej i w konwencji brukselskiej, zdaniem H. Koelzscha należy dokonać wykładni tego pojęcia w konwencji rzymskiej w taki sam sposób, w jaki dokonał tego Trybunał w orzecznictwie dotyczącym wykładni art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej. H. Koelzsch podkreśla, że z orzecznictwa wynika, iż w przypadku gdy pracownik świadczy pracę w więcej niż jednym umawiającym się państwie, konwencji brukselskiej nie można interpretować w ten sposób, że jurysdykcję posiadają sądy każdego umawiającego się państwa, w którym pracownik świadczy pracę [17]. Przeciwnie, jurysdykcję posiada sąd miejsca, w którym lub z którego pracownik wywiązuje się z zasadniczej części swoich obowiązków wobec pracodawcy, lub miejsca, które pracownik wybrał jako centrum swojej działalności zawodowej. H. Koelzsch stoi na stanowisku, że w przypadku transportu międzynarodowego, gdy kierowca spędza znaczną część czasu w umawiającym się państwie, z którego organizuje swoją działalność zawodową i do którego regularnie wraca, rzeczywiste centrum jego działalności zawodowej znajduje się w tym państwie. Podnosi, że przy zastosowaniu tych przesłanek rzeczywiste centrum jego działalności zawodowej znajduje się w Niemczech.

30. Rząd luksemburski stoi na stanowisku, że art. 6 konwencji rzymskiej powinien być interpretowany w ten sposób, że wybór prawa przez strony nie może pozbawić pracownika ochrony, jaką gwarantują mu bezwzględnie obowiązujące przepisy prawa, które mają zastosowanie w sposób obiektywny. Prawem tym może być, na mocy art. 6 konwencji rzymskiej, prawo państwa, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę [art. 6 ust. 2 lit. a)] lub prawo państwa, w którym znajduje się przedsiębiorstwo, w którym pracownik został zatrudniony [art. 6 ust. 2 lit. b)]. Rząd luksemburski podnosi, że H. Koelzsch nie świadczył zazwyczaj pracy w jednym państwie i dlatego prawo właściwe powinno być ustalone na podstawie art. 6 ust. 2 lit. b) konwencji rzymskiej. Zatem w niniejszej sprawie prawem właściwym dla rozpatrywanej umowy o pracę jest prawo luksemburskie.

31. Rząd grecki podkreśla, z jednej strony, że wykładni konwencji rzymskiej należy dokonywać z uwzględnieniem przepisów rozporządzenia Rzym I oraz, z drugiej strony, że przy dokonywaniu wykładni art. 6 konwencji rzymskiej należy również uwzględnić orzecznictwo dotyczące konwencji brukselskiej. Opierając się na powyższym, podkreśla, że wykładni art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej należy dokonać w ten sposób, że jeżeli pracownik świadczy swoją pracę w kilku państwach, ale wraca regularnie do jednego z nich, to państwo może być państwem, w którym lub z którego pracownik zazwyczaj świadczy pracę, pod warunkiem że chodzi jednocześnie o państwo, w którym ustanowił on centrum swojej działalności zawodowej. Zdaniem rządu greckiego ta kwestia powinna być przedmiotem oceny sądu krajowego. Rząd grecki podnosi ponadto, że

17 — H. Koelzsch powołuje się w tym względzie na ww. w przypisie 8 wyroki: w sprawie Mulox IBC, pkt 21–23; w sprawie Rutten; pkt 18; w sprawie Weber, pkt 42.

w przypadkach gdy nie jest możliwe ustalenie miejsca, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę, i jeżeli państwo, gdzie znajduje się przedsiębiorstwo, w którym pracownik został zatrudniony [art. 6 ust. 2 lit. b) konwencji rzymskiej], nie jest związane z umową o pracę, sąd krajowy może zastosować art. 6 ust. 2 akapit ostatni konwencji rzymskiej, na mocy którego stosuje się prawo państwa, z którym umowa o pracę wykazuje najściślejszy związek.

32. Zdaniem Komisji w celu zapewnienia jednolitości wykładni pojęć konwencji rzymskiej należy ją interpretować w sposób autonomiczny i niezależny od pojęć używanych w prawie różnych umawiających się państw. Ponadto Komisja stoi na stanowisku, że z uwagi na ścisły związek istniejący pomiędzy konwencją rzymską z jednej strony a konwencją brukselską i rozporządzeniem nr 44/2001 z drugiej strony oraz przy uwzględnieniu częstego użycia w tych aktach tych samych pojęć należy w optymalny sposób zagwarantować ich spójność i jednolitą wykładnię. Podkreśla, że przyjęcie art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej, na podstawie którego zostały wprowadzone specjalne przepisy dotyczące jurysdykcji dla umów o pracę, jest skutkiem orzecznictwa Trybunału dotyczącego wykładni tego artykułu, w ramach której Trybunał odwoływał się między innymi do przepisów dotyczących ochrony pracowników zawartych w art. 6 konwencji rzymskiej.

33. W związku z pojęciem miejsca, gdzie pracownik zazwyczaj świadczy pracę, Komisja podkreśla, że Trybunał orzekł w sprawie Mulox IBC [18] oraz w dwóch sprawach późniejszych (sprawa Rutten [19] i sprawa Weber [20]), dotyczących wykładni art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej, że jeżeli pracownik świadczy pracę na terytorium kilku państw, wykonuje swoje zobowiązanie umowne w miejscu, w którym lub z którego zasadniczo wywiązuje się z obowiązków umownych wobec pracodawcy. Wobec powyższego stoi ona na stanowisku, że art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej należy interpretować w ten sposób, iż jeżeli pracownik świadczy pracę w kilku państwach, miejscem, gdzie zazwyczaj świadczy pracę, w rozumieniu tego przepisu jest miejsce, w którym ustanowił on rzeczywiste centrum swojej działalności. Podkreśla, że w celu ustalenia tego miejsca należy przede wszystkim uwzględnić fakt, że pracownik spędza większą część swojego czasu pracy w państwie, w którym znajduje się miejsce

18 — Wyżej wymieniony w przypisie 8 wyrok w sprawie Mulox IBC.

19 — Wyżej wymieniony w przypisie 8 wyrok w sprawie Rutten.

20 — Wyżej wymieniony w przypisie 8 wyrok w sprawie Weber.

postoju pojazdów przeznaczonych do wykonywania działalności zawodowej, z którego organizowane są zmiany kierowców oraz do którego wraca po każdym wyjeździe służbowym za granicę.

VI — Ocena rzecznika generalnego

A — *Wprowadzenie*

34. Na wstępie należy podkreślić, że z preambuły konwencji rzymskiej wynika, że została ona przyjęta w celu kontynuowania harmonizacji w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego zapoczątkowanej przyjęciem konwencji brukselskiej [21]. Ponadto z preambuły tej wynika również, że celem konwencji jest ustanowienie jednolitych reguł stosowania prawa do zobowiązań umownych niezależnie od miejsca, w którym ma nastąpić wydanie orzeczenia [22]. Wobec powyższego, jak wynika z raportu Giuliana-Lagarde'a na temat konwencji rzymskiej [23], konwencja ta została przyjęta w celu usunięcia trudności, które pojawiają się z powodu różnych norm kolizyjnych oraz w celu podniesienia pewności prawa i ochrony praw nabytych w prawie prywatnym [24].

35. Niniejsza sprawa podnosi po raz pierwszy w praktyce orzeczniczej Trybunału kwestię wykładni art. 6 ust. 2 konwencji rzymskiej. Artykuł 6 ust. 2 konwencji rzymskiej ustala prawo właściwe dla umów o pracę w przypadku braku wyboru prawa przez strony umowy; ten artykuł może być również stosowany, w razie gdy – jak ma to miejsce w niniejszej sprawie – wybór prawa dokonany przez strony umowy prowadzi do wyłączenia bezwzględnie obowiązujących przepisów dotyczących ochrony praw pracowników, które miałyby zastosowanie w przypadku braku wyboru prawa (art. 6 ust. 1). W ramach art. 6 ust. 2 konwencji rzymskiej podstawową regułą jest zastosowanie prawa państwa, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę [lit. a)], ale posiłkowo stosuje się prawo państwa, w którym znajduje się przedsiębiorstwo pracownika, jeżeli pracownik zazwyczaj nie świadczy pracy w jednym państwie członkowskim [lit. b)]. Wyjątkowo możliwe jest również zastosowanie prawa państwa, z którym umowa o pracę wykazuje najściślejszy związek (art. 6 ust. 2 akapit ostatni).

21 — Zobacz ww. w przypisie 6 wyrok w sprawie ICF, pkt 22.

22 — Zobacz także opinia rzecznika generalnego Y. Bota w sprawie C-133/08 ICF (wyrok z dnia 6 października 2009 r.), Zb.Orz. s. I-9687, pkt 35.

23 — Raport dotyczący Konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań umownych sporządzony przez Maria Giuliana, profesora uniwersytetu w Mediolanie, oraz Paula Lagarde'a, profesora uniwersytetu Paryż I (Dz.U. 1980, C 282, s. 1), zwany dalej„raportem Giuliana-Lagarde'a w sprawie konwencji rzymskiej".

24 — Zobacz ww. w przypisie 6 wyrok w sprawie ICF, pkt 23.

36. Należy również podkreślić – jak słusznie podnosi Komisja – że pojęcia użyte w konwencji rzymskiej należy interpretować w sposób odrębny, niezależnie od ich wykładni w prawie umawiających się państw; przy tej okazji należy wyjść od systematyki i celu konwencji, aby zagwarantować jej jednolite stosowanie we wszystkich umawiających się państwach. Zasada wykładni autonomicznej została już wielokrotnie potwierdzona przez Trybunał w ramach wykładni konwencji brukselskiej [25] i w ramach wykładni rozporządzenia nr 44/2001 [26]; moim zdaniem, zasada ta ma również zastosowanie do konwencji rzymskiej.

B — *Jurysdykcja Trybunału*

37. W ramach badania jurysdykcji Trybunału do udzielenia odpowiedzi na pytanie prejudycjalne należy podzielić stanowisko Komisji, która uważa, że Trybunał posiada jurysdykcję w tym zakresie. Na mocy art. 2 lit. b) pierwszego protokołu w sprawie wykładni konwencji rzymskiej, który wszedł w życie w dniu 1 sierpnia 2004 r., sądy umawiających się stron, działające jako sądy odwoławcze, mogą zwrócić się do Trybunału o wydanie orzeczenia prejudycjalnego w przedmiocie zagadnienia powstałego w sprawie dotyczącej wykładni konwencji rzymskiej. Ponieważ w niniejszej sprawie sąd krajowy działa jako sąd odwoławczy, Trybunał posiada jurysdykcję do udzielenia odpowiedzi na pytanie prejudycjalne.

C — *Kwestia podstawy prawnej odpowiedzialności państwa w niniejszej sprawie*

38. Należy przypomnieć, że postępowanie przed sądem krajowym toczy się między H. Koelzschem a Wielkim Księstwem Luksemburga. Chodzi więc o powództwo osoby fizycznej przeciwko państwu, w ramach którego osoba fizyczna domaga się odszkodowania z tytułu wadliwego funkcjonowania sądów krajowych. Pomimo że sąd krajowy nie zadaje pytania prejudycjalnego w odniesieniu do podstawy prawnej takiej odpowiedzialności, pragnę dostarczyć kilka krótkich wyjaśnień w celu uniknięcia ewentualnego błędnego rozumienia tej problematyki.

39. W związku z podstawą prawną odpowiedzialności sądów krajowych z tytułu ewentualnego błędnego zastosowania postanowień konwencji rzymskiej sąd krajowy pierwszej instancji powołał się na wyrok Trybunału

25 — Zobacz na przykład wyroki: z dnia 21 czerwca 1978 r. w sprawie 150/77 Bertrand, Rec. s. 1431, pkt 14–16; z dnia 19 stycznia 1993 r. w sprawie C-89/91 Shearson Lehman Hutton, Rec. s. I-139, pkt 13; z dnia 3 lipca 1997 r. w sprawie C-269/95 Benincasa, Rec. s. I-3767, pkt 12; z dnia 11 lipca 2002 r. w sprawie C-96/00 Gabriel, Rec. s. I-6367, pkt 37; z dnia 20 stycznia 2005 r. w sprawie C-27/02 Engler, Zb.Orz. s. I-481, pkt 33.

26 — Zobacz na przykład wyroki: z dnia 13 lipca 2006 r. w sprawie C-103/05 Reisch Montage, Zb.Orz. s. I-6827, pkt 29; z dnia 2 października 2008 r. w sprawie C-372/07 Hassett i Doherty, Zb.Orz. s. I-7403, pkt 17; z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie C-167/08 Draka NK Cables i in., Zb.Orz. s. I-3477, pkt 19.

w sprawie Köbler [27], w którym Trybunał orzekł, że zasada, zgodnie z którą państwa członkowskie są zobowiązane do naprawienia szkody wyrządzonej jednostce w związku z naruszeniem prawa wspólnotowego (obecnie prawa Unii), gdy ponoszą za nie odpowiedzialność, ma zastosowanie w pewnej mierze również wówczas, gdy dane naruszenie jest wynikiem orzeczenia sądu orzekającego w ostatniej instancji, jeżeli naruszone zasady prawa przyznają prawa jednostce, jeżeli naruszenie jest wystarczająco poważne oraz jeżeli istnieje bezpośredni związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy tym naruszeniem a szkodą poniesioną przez jednostkę poszkodowaną [28]. W przeciwieństwie do sądu pierwszej instancji sąd odsyłający stoi jednakże na stanowisku, że orzeczenie Trybunału w sprawie Köbler nie znajduje zastosowania w niniejszej sprawie.

40. Należy pokreślić, że w niniejszej sprawie niemożliwe jest powoływanie się na wyrok w sprawie Köbler, i to z dwóch powodów.

41. Po pierwsze, konwencja rzymska nie stanowi części prawa Unii, ale jest traktatem międzynarodowym zawartym przez umawiające się państwa [29]. Wobec powyższego moim zdaniem zasada ustanowiona przez Trybunał w sprawie Köbler nie może być zastosowana do niniejszej sprawy, ponieważ Trybunał ustanowił ją w ramach prawa Unii.

42. Po drugie, jurysdykcja Trybunału do dokonywania wykładni postanowień konwencji rzymskiej nie opiera się na systemie odesłania prejudycjalnego, regulowanego art. 267 TFUE; umawiające się strony porozumiały się co do tego, niezależnie od tego systemu, w drodze dwóch specjalnych protokołów dołączonych do konwencji rzymskiej [30]. W związku z tym ostatnim punktem należy podkreślić, że w ramach pierwszego protokołu w sprawie wykładni konwencji rzymskiej sądy krajowe mają wyłącznie możliwość zwrócenia się do Trybunału z pytaniem prejudycjalnym, ale nie mają takiego obowiązku. Artykuł 2 tego protokołu stanowi bowiem, że każdy z wymienionych w tym artykule sądów „może" zwrócić się o wydanie orzeczenia wstępnego do Trybunału [31]. Wobec powyższego system pytań prejudycjalnych w ramach konwencji rzymskiej różni się w sposób istotny od systemu mającego zastosowanie na mocy art. 267 TFUE w ramach prawa Unii.

43. Moim zdaniem prawo Unii nie wymaga od umawiających się państw konwencji

27 — Wyrok z dnia 30 września 2003 r. w sprawie C-224/01 Köbler, Rec. s. I-10239.

28 — Wyżej wymieniony w przypisie 27 wyrok w sprawie Köbler, pkt 1 sentencji.

29 — Zobacz w doktrynie na przykład F. Rigaux, Quelques problèmes d'interprétation de la Convention de Rome, w: *L'européanisation du droit international privé*, Série de publications de l'Académie de droit européen de Trèves, vol. 8, 1996, s. 33.

30 — Zobacz ww. w przypisie 9 pierwszy protokół w sprawie wykładni konwencji rzymskiej i drugi protokół przyznający Trybunałowi Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich pewne uprawnienia do dokonywania wykładni Konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, otwartej do podpisu w Rzymie dnia 19 czerwca 1980 r. (Dz.U. 1998, C 27, s. 52).

31 — W doktrynie punkt ten podkreśla również na przykład R. Plender, *The European Contracts Convention. The Rome Convention on the Choice of Law for Contracts*, London, Sweet & Maxwell 1991, s. 42, pkt 2.25.

rzymskiej, by naprawiały jednostce szkodę poniesioną na skutek naruszenia tej konwencji. Oczywiście, konwencja nie zakazuje umawiającym się państwom uregulowania tego typu odpowiedzialności sądów w ich prawie krajowym, jak zrobił to np. Luksemburg poprzez loi du 1er septembre 1988 sur relative à la responsabilité civile de l'État et des collectivités publiques [32].

D — *Analiza pytania prejudycjalnego*

44. Poprzez swoje pytanie prejudycjalne sąd krajowy dąży do ustalenia, czy art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej należy interpretować w ten sposób, że gdy pracownik świadczy pracę w kilku państwach, ale regularnie wraca do jednego z nich, należy uznać to państwo za państwo, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę.

45. Jak słusznie podniosła Komisja w swoich uwagach na piśmie [33], pytanie to należy rozumieć w taki sposób, że sąd krajowy chce w istocie dowiedzieć się, czy możliwe jest odwołanie się do wykładni dokonanej przez Trybunał w jego orzecznictwie dotyczącym art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej [34] w celu dokonania wykładni art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej. W tym orzecznictwie Trybunał uwzględnił bowiem nie tylko miejsce, gdzie pracownik świadczy pracę, ale również miejsce, z *którego* świadczy pracę. Wobec powyższego sąd krajowy dąży do ustalenia, czy okoliczność, że pracownik regularnie wraca do określonego państwa, może mieć znaczenie również w celu ustalenia prawa właściwego dla umowy o pracę w ramach konwencji rzymskiej. W ramach analizy dokonywanej w niniejszej opinii przyjmę punkt widzenia, że zastosowanie tego orzecznictwa dla wykładni art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej jest możliwe, ale z częściowym doprecyzowaniem wykładni, która została zaproponowana przez sąd krajowy.

46. W niniejszej opinii, dokonując wykładni pojęcia państwa, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę w wykonaniu umowy, z art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej, przeprowadzę analizę stopniową. W pierwszej kolejności przedstawię w skrócie system ustanowiony konwencją rzymską w celu ochrony pracownika jako najsłabszej strony umowy. Przedstawię następnie orzecznictwo Trybunału dotyczące art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej oraz argumenty oparte na

32 — Wymienioną w pkt 23 niniejszej opinii.
33 — Zobacz pkt 27 uwag na piśmie Komisji.
34 — Zobacz ww. w przypisie 8 wyroki: w sprawie Mulox IBC; w sprawie Rutten; w sprawie Weber; w sprawie Pugliese.

różnych metodach dokonywania wykładni na poparcie tezy o możliwości zastosowania tego orzecznictwa do wykładni art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej. Wreszcie omówię przesłanki, które powinien uwzględnić sąd krajowy, gdy ustala państwo, w którym lub z którego pracownik zazwyczaj świadczy pracę.

1. Konwencja rzymska i ochrona pracownika jako najsłabszej strony umowy

47. Podstawową regułą ustanowioną konwencją rzymską dla ustalenia prawa właściwego dla zobowiązań umownych jest autonomia woli stron przy wyborze prawa właściwego dla stosunków umownych; reguła ta jest ustanowiona art. 3 konwencji rzymskiej [35]. W braku wyboru prawa prawo właściwe ustalane jest na podstawie art. 4 konwencji przewidującego jako podstawowe kryterium stosowanie prawa państwa, z którym umowa wykazuje najściślejszy związek.

48. Artykuł 6 konwencji rzymskiej, który reguluje prawo właściwe dla umów o pracę, stanowi lex specialis w stosunku do art. 3 i 4 konwencji. Po pierwsze, strony umowy nie mogą na mocy ustaleń umowy o pracę wyłączyć bezwzględnie obowiązujących przepisów dotyczących ochrony praw pracowników na mocy prawa państwa, które ma zastosowanie w przypadku braku wyboru dokonanego przez strony (art. 6 ust. 1 konwencji rzymskiej) [36]. Po drugie, art. 6 ust. 2 konwencji ustanawia szczególne reguły, które mają zastosowanie w przypadku braku wyboru prawa: w takim przypadku ma zastosowanie prawo państwa, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę lub – jeżeli państwo, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę, nie może być ustalone – prawo państwa, w którym znajduje się przedsiębiorstwo, w którym pracownik został zatrudniony. Artykuł 6 ust. 2 konwencji rzymskiej w ostatnim akapicie zawiera jednakże klauzulę szczególną, na mocy której żaden z tych przepisów nie ma zastosowania, jeżeli umowa wykazuje ściślejszy związek z innym państwem – w takim

35 — Zobacz ww. w przypisie 22 opinia rzecznika generalnego Y. Bota w sprawie ICF, pkt 36.

36 — Aby uzyskać więcej informacji na temat bezwzględnie obowiązujących przepisów w konwencji rzymskiej zob. M. Wojewoda, Mandatory rules in private international law: with special reference to the mandatory system under the Rome Convention on the law applicable to contractual obligations, *Maastricht journal of European and comparative law*, No 2/2000, s. 183 i nast. Co się tyczy odesłania do bezwzględnie obowiązujących przepisów w art. 6 ust. 1 konwencji rzymskiej (s. 201), autor ten podkreśla, że postępowanie związane z ustaleniem istnienia tego typu bezwzględnie obowiązujących przepisów jest raczej złożone: w pierwszej kolejności sąd krajowy musi ustalić prawo właściwe dla umowy o pracę w przypadku braku wyboru prawa, następnie stwierdzić, czy to prawo zawiera bezwzględnie obowiązujące przepisy dotyczące ochrony praw pracowników, a wreszcie zastosować przepisy korzystniejsze dla pracownika od przepisów prawa wybranego przez strony. Zobacz także I.F. Fletcher, *Conflict of Laws and European Community Law: With Special Reference to the Community Conventions on private international law*, North-Holland, Amsterdam 1982, s. 168; R.C.G.J. Morse, Consumer Contracts, Employment Contracts and the Rome Convention, *International and Comparative Law Quarterly*, No 1/1992, s. 14–16; M.M. Salvadori, La protezione del contraente debole (consumatori e lavoratori) nella Convenzione di Roma, w: G. Sacerdoti, M. Frigo (a cura di), *La Convenzione di Roma sul diritto applicabile ai contratti internazionali*, Milano, Giuffrè Editore 1993, s. 62, 63.

przypadku stosuje się prawo tego innego państwa [37].

49. Należy również podkreślić, że w swoim orzecznictwie – a dokładniej w orzecznictwie związanym z konwencją brukselską – Trybunał podniósł, że umowy o pracę odróżniają się od innych umów, a w szczególności od umów o świadczenie usług, tym, że ustanawiają trwały stosunek, który w pewnej mierze włącza pracownika w ramy organizacyjne pracodawcy; pracownik jest związany z miejscem, w którym prowadzona jest działalność [38]. Ponadto zostało podkreślone, że w celu wykładni odpowiednich przepisów konwencji brukselskiej należy uwzględnić wymóg zagwarantowania odpowiedniej ochrony pracownika jako najsłabszej strony umowy [39].

Moim zdaniem te ogólne uwagi dotyczące umów o pracę mają również zastosowanie do wykładni przepisów konwencji rzymskiej.

50. Celem art. 6 konwencji rzymskiej jest zatem ochrona pracownika, który zarówno z punktu widzenia społecznego, jak i ekonomicznego jest najsłabszą stroną umowy [40]. Ochrona ta jest zapewniona przez zastosowanie do umowy prawa państwa, z którym umowa o pracę wykazuje najściślejszy związek. W doktrynie podkreśla się, że warunki wykonywania zawodu i sytuacja polityczna danego państwa mają wpływ na pracowników z powodu prowadzenia przez nich działalności w tym państwie i wobec powyższego należy im zapewnić ochronę, którą ustawodawca przyjął w danym państwie – przy uwzględnieniu tych warunków [41]. Pod tym względem konwencja rzymska wyraźnie przyjęła zasadę favor laboratoris. Wobec powyższego

37 — Podczas gdy rozporządzenie Rzym I zawiera klauzulę porównywalną z art. 8 ust. 4, ani art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej, ani art. 19 rozporządzenia nr 44/2001 takiej klauzuli nie zawiera. Zobacz w doktrynie na przykład H. Ofner, Neuregelung des internationalen Vertragsrechts: Römisches Schuldvertragsübereinkommen, *Recht der Wirtschaft*, Nr. 1/1999, s. 7, który podkreśla, że z powodu tego zapisu art. 6 ust. 2 konwencji rzymskiej jest pomyślany jako domniemanie, które może być wzruszone, jeżeli umowa wykazuje ściślejszy związek z innym państwem.

38 — Zobacz wyrok z dnia 15 stycznia 1987 r. w sprawie 266/85 Shenavai, Rec. s. 239, pkt 16.

39 — Zobacz ww. w przypisie 8 wyroki: w sprawie Mulox IBC, pkt 18; w sprawie Rutten, pkt 22; w sprawie Weber, pkt 40; w sprawie Pugliese, pkt 18. Zobacz wyrok z dnia 26 maja 1982 r. w sprawie 133/81 Ivenel, Rec. s. 1891, pkt 14, w którym Trybunał powołał się na art. 6 konwencji rzymskiej, aby uzasadnić cel, jakim jest ochrona, w ramach wykładni art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej.

40 — Zobacz ww. w przypisie 23 raport Giuliana-Lagarde'a w sprawie konwencji rzymskiej, komentarz do art. 6 konwencji rzymskiej (pkt 1). W doktrynie zob. na przykład B. Rudisch, w: D. Czernich, H. Heiss, *EVÜ. Das Europäische Schuldvertragsübereinkommen*, Wien, Orac 1999, s. 155; R. Plender, M. Wilderspin, *The European Contracts Convention. The Rome Convention on the Choice of Law for Contracts*, London, Sweet & Maxwell 2001, s. 159, pkt 8-01; R. Clerici, Quale favor per il lavoratore nel Regolamento Roma I?, w: G. Venturini, S. Bariatti, *Liber Fausto Pocar*, Vol. 2, Milano, Giuffrè Editore 2009, s. 216, 217; R. Knez, Rimska konvencija o uporabi prava pri pogodbenih obligacijskih razmerjih in njen pomen za Republiko Slovenijo, *Pravnik*, št. 1–3/1994, s. 52, 53. Zobacz także w zakresie ochrony pracownika jako najsłabszej strony w rozporządzeniu Rzym I E. Lein, The New Rome I / Rome II / Brussels I Synergy, *Yearbook of Private International Law*, 2008, s. 187.

41 — R. Plender, M. Wilderspin, *The European Private International Law of Obligations*, London, Thomson Reuters 2009, s. 316, pkt 11-043.

logiczne jest, że wykładni art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej należy dokonać w sposób zawężający, aby najskuteczniej zapewnić realizację celu, jakim jest ochrona pracownika jako najsłabszej strony umowy.

2. Orzecznictwo Trybunału dotyczące art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej

51. Trybunał w swoim orzecznictwie dotyczącym wykładni art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej już kilkakrotnie zajmował się przypadkami, w których pracownik świadczył pracę w więcej niż jednym umawiającym się państwie. Rozwój orzecznictwa i tym samym rozwój przesłanek ustalenia miejsca, w którym pracownik świadczy pracę, był stopniowy i poniżej przedstawię orzecznictwo związane z wykładnią tego artykułu [42].

52. Co się tyczy wykładni art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej, w pierwszej kolejności należy podkreślić, że przy dokonywaniu wykładni tego artykułu w związku z umowami o pracę Trybunał odszedł od swojego dawnego orzecznictwa wydanego w sprawach De Bloos i Industrie Tessili Italiana Como dotyczących ogólnych zasad ustalania jurysdykcji dla umów [43]. Trybunał dokonał rozróżnienia pomiędzy umowami o pracę oraz pozostałymi umowami i aby zapewnić większą ochronę pracowników, orzekł w sprawie Ivenel, że w celu ustalenia jurysdykcji w ramach art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej należy uwzględnić zobowiązanie stanowiące o istocie umowy [44], czyli zobowiązanie świadczenia pracy.

53. Co się tyczy przypadku, w którym pracownik świadczy pracę w więcej niż w jednym umawiającym się państwie, Trybunał wypowiedział się po raz pierwszy w 1993 r.

42 — Co się tyczy komentarza do tego orzecznictwa, zob. w doktrynie na przykład É. Pataut, L'office du juge communautaire dans le contentieux international du travail, w: *Procès du travail, travail du procès*, Paris, L.G.D.J. 2008, s. 326 i nast.; H. Gaudemet-Tallon, Compétence et exécution des jugements en Europe: Règlement 44/2001, Conventions de Bruxelles (1968) et de Lugano (1988 et 2007), w: *Librairie générale de droit et de jurisprudence*, Paris 2010, s. 305 i nast.

43 — Trybunał rozwinął ogólne reguły jurysdykcji dla stosunków umownych w dwóch wyrokach, tzn. w wyroku z dnia 6 października 1976 r. w sprawie 14/76 De Bloos, Rec. s. 1497, i z dnia 6 października 1976 r. w sprawie 12/76 Industrie Tessili Italiana Como, Rec. s. 1473. W wyroku w sprawie De Bloos (pkt 13) Trybunał orzekł, iż pojęcie zobowiązania z tego artykułu odnosi się do zobowiązania umownego będącego przedmiotem powództwa wniesionego przez powoda, a zatem spornego zobowiązania będącego przedmiotem postępowania toczącego się między stronami umowy. Natomiast w sprawie Industrie Tessili Italiana Como, pkt 13, Trybunał orzekł, że miejsce wykonania spornego zobowiązania umownego określane jest zgodnie z prawem właściwym dla stosunku umownego na podstawie norm kolizyjnych prawa sądu rozpoznającego spór.

44 — Zobacz ww. w przypisie 39 wyrok w sprawie Ivenel, pkt 20, sentencja.

w sprawie Mulox IBC [45]. W tej sprawie Trybunał orzekł, że art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej należy interpretować w ten sposób, iż w przypadku umowy o pracę, na podstawie której pracownik świadczy pracę w więcej niż w jednym umawiającym się państwie, miejscem wykonania charakterystycznego zobowiązania umownego jest miejsce, w którym lub z którego pracownik wywiązuje się zasadniczo ze swoich obowiązków wobec pracodawcy [46].

54. W sprawie Rutten, osądzonej w 1997 r., Trybunał orzekł, że art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej dotyczy miejsca, w którym pracownik ustanowił centrum swojej działalności zawodowej [47]. W swojej argumentacji Trybunał podkreślił również, że chodzi o miejsce, w którym lub z którego pracownik wywiązuje się faktycznie z zasadniczej części swoich obowiązków wobec pracodawcy [48].

55. W wyroku w sprawie Weber w 2002 r. Trybunał orzekł jednak, że art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej należy interpretować w taki sposób, że miejsce, gdzie pracownik zazwyczaj świadczy pracę, w rozumieniu tego artykułu jest miejscem, w którym lub z którego przy uwzględnieniu wszystkich okoliczności danego przypadku wywiązuje się on faktycznie z zasadniczej części swoich obowiązków wobec pracodawcy [49]. Trybunał orzekł również, że w przypadku, w którym pracownik świadczy swoją pracę w kilku umawiających się państwach, należy w zasadzie uwzględnić cały okres trwania stosunku pracy w celu ustalenia miejsca, gdzie pracownik zazwyczaj świadczy pracę, w rozumieniu tego przepisu, a w przypadku braku innych przesłanek chodzi o miejsce, w którym pracownik świadczył pracę przez większą część czasu pracy [50].

56. Należy jeszcze przytoczyć sprawę Pugliese, która również dotyczyła wykładni art. 5

45 — Wyżej wymieniony w przypisie 8 wyrok w sprawie Mulox IBC. Należy przypomnieć, że Trybunał zajął już stanowisko w 1989 r. w wyroku z dnia 15 lutego 1989 r. w sprawie 32/88 Six Constructions, Rec. s. 341, w sprawie przypadku, w którym pracownik świadczył pracę w kilku państwach, ale nie chodziło o umawiające się państwa konwencji brukselskiej (pkt 4 wyroku). Trybunał orzekł zatem, że art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej nie ma zastosowania, ale że przeciwnie, należy ustalić jurysdykcję na podstawie reguły ogólnej art. 2 konwencji, tj. miejsca stałego pobytu pozwanego (pkt 2 sentencji wyroku).

46 — Zobacz ww. w przypisie 8 wyrok w sprawie Mulox IBC, pkt 24, 26, sentencja. W języku francuskim, który w tej sprawie był również językiem postępowania, przesłanką tą było „lieu […] où ou à partir duquel le travailleur s'acquitte principalement de ses obligations à l'égard de son employeur".

47 — Zobacz ww. w przypisie 8 wyrok w sprawie Rutten, pkt 23, 26, 27, sentencja.

48 — Zobacz ww. w przypisie 8 wyrok w sprawie Rutten, pkt 23. W języku postępowania (niderlandzkim) przesłanki z wyroku w sprawie Rutten zostały określone następująco: „de plaats waar de werknemer het werkelijke centrum van zijn beroepswerkzaamheden heeft gevestigd en waar of van waaruit hij in feite het belangrijkste deel van zijn verplichtingen jegens zijn werkgever vervult".

49 — Zobacz ww. w przypisie 8 wyrok w sprawie Weber, pkt 58, pkt 2 sentencji. W języku postępowania (niderlandzkim) chodzi o przesłankę „de plaats is waar of van waaruit hij, rekening houdend met alle omstandigheden van het concrete geval, feitelijk het belangrijkste deel van zijn verplichtingen jegens zijn werkgever vervult".

50 — Ibidem.

ust. 1 konwencji brukselskiej, ale która różniła się od spraw Mulox IBC, Rutten i Weber faktem, że pracownik świadczył pracę w jednym umawiającym się państwie, w którym uzyskał zgodę na przeniesienie się do innego pracodawcy, a miejsce pracy nie było miejscem określonym w umowie o pracę zawartej z pierwszym pracodawcą [51]. W sporze pomiędzy pracownikiem a pierwszym pracodawcą Trybunał orzekł, że miejsce, w którym pracownik wywiązywał się ze swoich obowiązków wobec drugiego pracodawcy, może być miejscem, w którym zazwyczaj świadczył pracę, jeśli w interesie pierwszego pracodawcy było w chwili zawierania drugiej umowy o pracę, by pracownik świadczył usługi na rzecz drugiego pracodawcy w miejscu określonym przez tego drugiego pracodawcę [52].

57. Mimo że w tym orzecznictwie Trybunał używał terminologii i przesłanek częściowo odmiennych w celu określenia miejsca, gdzie pracownik zazwyczaj świadczy pracę, w rozumieniu art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej, moim zdaniem można przyjąć, że łącznikiem decydującym jest miejsce, w którym lub z którego pracownik wywiązuje się z zasadniczej części swoich obowiązków wobec pracodawcy, i że miejsce to powinno być określone przy uwzględnieniu okoliczności każdego indywidualnego przypadku.

3. Możliwość zastosowania orzecznictwa dotyczącego konwencji brukselskiej do wykładni konwencji rzymskiej

58. W niniejszej sprawie chodzi o ustalenie, czy możliwe jest skorzystanie na zasadzie analogii z wykładni art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej, której Trybunał dokonał w sprawach Mulox IBC, Rutten, Weber i Pugliese, dla celów wykładni art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej. Moim zdaniem należy na to pytanie odpowiedzieć twierdząco zgodnie ze stanowiskiem doktryny, która również opowiada się za zastosowaniem tego orzecznictwa [53].

51 — Zobacz ww. w przypisie 8 wyrok w sprawie Pugliese, pkt 20.

52 — Zobacz ww. w przypisie 8 wyrok w sprawie Pugliese, pkt 26, pkt 1 sentencji. W języku postępowania (niemieckim) chodzi o przesłankę „der Ort, an dem der Arbeitnehmer seine Verpflichtungen gegenüber einem zweiten Arbeitgeber erfüllt, als der Ort angesehen werden kann, an dem er gewöhnlich seine Arbeit verrichtet, wenn der erste Arbeitgeber […] zum Zeitpunkt des Abschlusses des zweiten Vertrages selbst ein Interesse an der Erfüllung der vom Arbeitnehmer für den zweiten Arbeitgeber an einem von diesem bestimmten Ort zu erbringenden Leistung hatte".

53 — Zobacz na przykład W. Wurmnest, w: J. Basedow i in., K.J. Hopt, R. Zimmermann, *Handwörterbuch des Europäischen Privatrechts*, Band I, Tübingen, Mohr Siebeck 2009, s. 93. A. Junker, Gewöhnlicher Arbeitsort und vorübergehende Entsendung im internationalen Privatrecht, w: S. Lorenz, *Festschrift für Andreas Heldrich zum 70. Geburtstag*, München, Beck 2005, s. 722, który podkreśla, że konwencja rzymska została przyjęta jako akt uzupełniający do konwencji brukselskiej oraz że orzecznictwo Trybunału w zakresie wykładni art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej ma również zastosowanie do reguł kolizyjnych dotyczących umów o pracę. Zobacz na przykład także O. Deinert, Neues internationales Arbeitsvertragsrecht, *Recht der Arbeit*, Nr. 3/2009, s. 145.

Zbadam poniżej możliwość zastosowania tego orzecznictwa do konwencji rzymskiej z punktu widzenia różnych metod dokonywania wykładni: językowej, historycznej, systemowej i celowościowej. Ponadto zasygnalizuję ograniczenia wykładni równoległej konwencji brukselskiej i konwencji rzymskiej.

a) Wykładnia językowa

59. Artykuł 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej stanowi, że w przypadku braku wyboru prawa przez strony umowy do umowy o pracę stosuje się „prawo państwa, w *którym* pracownik zazwyczaj świadczy pracę […]” [54].

60. Jest bez wątpienia prawdą, że uwzględniając wyłącznie sformułowanie tego przepisu, który używa wyrażenia „w którym”, nie można wywodzić, że prawo państwa, „z którego” pracownik świadczy pracę, również może mieć znaczenie. Jednakże stoję na stanowisku, że należy przyjąć trzy argumenty przemawiające na korzyść wykładni stanowiącej, iż można również uwzględnić państwo, „z którego” pracownik świadczy pracę.

61. Pierwszym argumentem jest tożsamość pojęć będących przedmiotem wykładni w konwencji brukselskiej i w konwencji rzymskiej. Zarówno w przypadku art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej, jak i w przypadku art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej mowa jest o miejscu lub państwie, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę, przy czym bez zdefiniowania tego pojęcia [55]. Co się tyczy konwencji brukselskiej, Trybunał – niezależnie od brzmienia, w którym mowa o miejscu, gdzie pracownik zazwyczaj świadczy pracę – dopuścił również uwzględnienie miejsca, z *którego* pracownik świadczy pracę.

62. Po drugie, należy uwzględnić fakt, że samo brzmienie art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej oraz fakt, że artykuł ten odsyła do prawa państwa, „w którym” pracownik świadczy pracę, nie stoją w sprzeczności z wykładnią stanowiącą, iż praca w państwie,

54 — Podkreślenie moje. Wersja angielska art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej brzmi: „law of the country in which the employee habitually carries out his work”, wersja niemiecka „Recht des Staates, in dem der Arbeitnehmer […] gewöhnlich seine Arbeit verrichtet”, wersja hiszpańska „país en que el trabajador […] realice habitualmente su trabajo”, wersja włoska „paese in cui il lavoratore […] compie abitualmente il suo lavoro”.

55 — Należy podkreślić, że różnica w brzmieniu pomiędzy art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej a art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej polega na tym, że konwencja rzymska mówi o „państwie”, a konwencja brukselska o „miejscu”, w którym zazwyczaj świadczy się pracę, jednak moim zdaniem ta różnica nie może spowodować, że orzecznictwo dotyczące art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej nie może być stosowane dla celów wykładni art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej. W doktrynie zob. w związku z tą różnicą na przykład Junker, op.cit. (ww. w przypisie 53), s. 724.

„z którego" pracownik świadczy pracę, także ma znaczenie. Pracownik może bowiem świadczyć zazwyczaj pracę właśnie *w państwie, z którego* wykonuje tę pracę. Z tego punktu widzenia brzmienie art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej jest moim zdaniem otwarte dla wykładni.

63. Po trzecie, należy podkreślić, że zwyczajny fakt, iż pracownik świadczy pracę z określonego umawiającego się państwa, nie wystarczy, by prawo tego państwa miało zastosowanie w sprawie. Jeżeli zastosuje się na zasadzie analogii orzecznictwo dotyczące art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej, można stwierdzić, że Trybunał wymagał w tym orzecznictwie, aby w określonym umawiającym się państwie lub z określonego umawiającego się państwa pracownik wywiązywał się faktycznie z *zasadniczej* części swoich obowiązków wobec pracodawcy [56]. Podstawowym właściwym łącznikiem w ramach tego orzecznictwa jest rzeczywiste centrum, w którym pracownik prowadzi swoją działalność zawodową. Jeżeli na przykład pracownik wyłącznie regularnie wraca do określonego umawiającego się państwa, ale wywiązuje się z zasadniczej części swoich obowiązków w innym państwie, moim zdaniem pierwsze państwo nie mogłoby być państwem, w którym lub z którego pracownik zazwyczaj świadczy pracę.

64. Moim zdaniem wykładnia językowa art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej nie stoi na przeszkodzie, aby w celu ustalenia prawa właściwego dla umowy o pracę uwzględniać prawo państwa, w którym lub z którego pracownik zazwyczaj świadczy pracę.

b) Wykładnia historyczna

65. W ramach wykładni historycznej należy przede wszystkim zbadać raport Giuliana-Lagarde'a w sprawie konwencji rzymskiej [57], w szczególności w części omawiającej związek pomiędzy przepisami lit. a) i lit. b) art. 6 ust. 2 konwencji rzymskiej. W raporcie tym jest stwierdzone, że przepis lit. a) tego artykułu stosuje się, jeżeli pracownik świadczy pracę zazwyczaj w określonym państwie, nawet wówczas, gdy świadczy ją tymczasowo w innym państwie, natomiast przepis lit. b) stosuje się, jeżeli pracownik zazwyczaj nie świadczy pracy w jednym i tym samym państwie [58].

66. Moim zdaniem na podstawie tego raportu nie można wywodzić, że art. 6 ust. 2 lit. a)

56 — Zobacz pkt 53–57 niniejszej opinii.

57 — Wyżej wymieniony w przypisie 23 raport Giuliana-Lagarde'a w sprawie konwencji rzymskiej.

58 — Wyżej wymieniony w przypisie 23 raport Giuliana-Lagarde'a w sprawie konwencji rzymskiej; komentarz do art. 6 konwencji rzymskiej (pkt 3).

konwencji rzymskiej należy interpretować w ten sposób, że otwiera on możliwość, by pracownik zazwyczaj świadczył pracę także z określonego umawiającego się państwa, ale jednocześnie moim zdaniem raport ten nie wyklucza takiej wykładni. Raport ten nie ma bowiem mocy obowiązującej; przeciwnie, ma on charakter akademicki i analityczny, ponieważ został przygotowany przez grupę specjalistów i nie przedstawia ostatecznej woli prawodawczej państw będących sygnatariuszami konwencji [59].

67. Należy zasygnalizować, że z raportu Cruza-Reala-Jenarda w sprawie konwencji z San Sebastián [60], przygotowanego w odniesieniu do konwencji brukselskiej w wersji zmienionej konwencją z San Sebastián [61], nie wynikało, by art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej mógł być interpretowany w ten sposób, iż również miejsce, z którego pracownik świadczy pracę, może mieć znaczenie dla ustalenia jurysdykcji dla umów o pracę [62]. Nie przeszkodziło to jednakże Trybunałowi uznać w sprawie Mulox IBC – zaledwie kilka lat po sporządzeniu wspomnianego powyżej raportu – że również miejsce, z którego pracownik świadczy pracę, może mieć znaczenie [63].

68. Orzecznictwo Trybunału w sprawach Mulox IBC i Rutten oraz w innych sprawach związanych z wykładnią art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej wykazuje w rezultacie, że Trybunał przyjął wobec wykładni tego artykułu inne stanowisko niż specjaliści w przywołanych raportach. Moim zdaniem taki rezultat jest także możliwy w odniesieniu do wykładni art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej.

69. Nie można zatem wywieść z wykładni historycznej możliwości zastosowania orzecznictwa dotyczącego art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej do wykładni art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej, ale – moim zdaniem –

59 — Należy ponadto zasygnalizować, że wykładnia przepisu wspierana wyłącznie przez metodę historyczną nie może mieć prymatu nad wykładnią dokonaną na podstawie innych metod. Zobacz dla analogii z prawem Unii M. Pechstein, C. Drechsler, Die Auslegung und Fortbildung des Primärrechts, w: K. Riesenhuber, *Europäische Methodenlehre: Handbuch für Ausbildung und Praxis*, Berlin, de Gruyter Recht 2006, s. 172, 173. Pomimo jej zakładanego mniejszego znaczenia Trybunał nie wykluczył wykładni historycznej ze swojego orzecznictwa; na przykład w wyroku z dnia 7 października 2010 r. w sprawie C-162/09 Lassal, Zb.Orz. s. I-9217, pkt 55, Trybunał zastosował tę metodę wykładni.

60 — Raport w sprawie konwencji z San Sebastián opracowany przez M. Almeidę Cruza, M. Desantesa Reala i P. Jenarda (Dz.U. 1990, C 189, s. 35, zwany dalej „raportem Cruza-Reala-Jenarda w sprawie konwencji z San Sebastián").

61 — Wyżej wymieniona w przypisie 11.

62 — A fortiori oczywiście w raporcie w sprawie konwencji brukselskiej opracowanym przez P. Jenarda (Dz.U. 1979, C 59, s. 18, zwanym dalej „raportem Jenarda w sprawie konwencji brukselskiej") – tzn. w pierwszym raporcie dotyczącym tej konwencji – w związku z art. 5 ust. 1 konwencji taka możliwość wykładni nie została przewidziana, ponieważ w tym okresie konwencja brukselska nie zawierała żadnego szczególnego przepisu dotyczącego ustalenia jurysdykcji dla umów o pracę.

63 — Wyżej wymieniony w przypisie 8 wyrok w sprawie Mulox IBC, pkt 26.

wykładnia historyczna nie wyklucza jednak zastosowania tego orzecznictwa.

c) Wykładnia systemowa

70. Wykładnia systemowa przemawia za wykładnią równoległą art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej i art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej. Ta wykładnia ma dwa aspekty. Należy z jednej strony uwzględnić fakt, że w przeszłości brzmienie art. 6 konwencji rzymskiej miało wpływ na wykładnię art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej, a z drugiej strony należy również uwzględnić brzmienie art. 8 ust. 2 rozporządzenia Rzym I, przyjętego w terminie późniejszym.

71. W momencie jej przyjęcia, jak i po zmianach wprowadzonych w 1978 r. [64] i 1982 r. [65], konwencja brukselska – w przeciwieństwie do konwencji rzymskiej – nie zawierała jeszcze szczególnego przepisu dotyczącego jurysdykcji dla umów o pracę, a przeciwnie, stanowiła wyłącznie, że w sprawach związanych ze stosunkami umownymi powództwo może być wniesione w miejscu wykonania zobowiązań umownych.

72. W tym okresie Trybunał wydał wyrok w sprawie Ivenel [66], w której miał wypowiedzieć się w kwestii, jakie zobowiązanie należy uwzględnić dla zastosowania art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej w przypadku umowy o pracę. Dokonując wykładni art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej, Trybunał odwołał się w tej sprawie do art. 6 konwencji rzymskiej. Podkreślił, że na mocy tego artykułu konwencji rzymskiej do umów o pracę stosuje się prawo państwa, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę, chyba że z całokształtu okoliczności wynika, iż umowa o pracę wykazuje ściślejszy związek z innym państwem [67]. Orzekł w tym względzie, że zobowiązanie, które należy uwzględnić w ramach art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej, to zobowiązanie charakterystyczne dla tej umowy [68], i w ten sposób w zakresie umów o pracę Trybunał odszedł od wcześniejszego orzecznictwa dotyczącego jurysdykcji w przypadku sporów wynikających z umów [69].

73. To orzecznictwo i oczywiście pośrednio także brzmienie art. 6 konwencji rzymskiej miały taki skutek, że następnie w 1989 r. art. 5

64 — Wyżej wymieniona w przypisie 10 Konwencja z dnia 9 października 1978 r. w sprawie przystąpienia Królestwa Danii, Irlandii i Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej do konwencji brukselskiej.

65 — Wyżej wymieniona w przypisie 10 Konwencja z dnia 25 października 1982 r. w sprawie przystąpienia Republiki Greckiej do konwencji brukselskiej.

66 — Zobacz ww. w przypisie 39 wyrok w sprawie Ivenel.

67 — Zobacz ww. w przypisie 39 wyrok w sprawie Ivenel, pkt 13.

68 — Zobacz ww. w przypisie 39 wyrok w sprawie Ivenel, pkt 20.

69 — Zobacz pkt 52 niniejszej opinii.

ust. 1 konwencji brukselskiej został zmieniony konwencją z San Sebastián [70] w ten sposób, że przewidziano szczególną jurysdykcję dla umów o pracę. Tym samym w konwencji brukselskiej również zawarto szczególne uregulowania dotyczące jurysdykcji dla umów o pracę [71].

74. W ramach wykładni systemowej należy również wspomnieć o dodatkowej przyczynie przemawiającej za zastosowaniem orzecznictwa dotyczącego art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej dla celów wykładni art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej; chodzi mianowicie o fakt, że prawodawca wspólnotowy uwzględnił to orzecznictwo w toku postępowania dotyczącego przyjęcia rozporządzenia Rzym I, które stanowi kontynuację konwencji rzymskiej. Artykuł 8 ust. 2 rozporządzenia Rzym I stanowi bowiem, że w braku wyboru przez strony prawa właściwego dla indywidualnej umowy o pracę do umowy stosuje się prawo państwa, *w którym* lub *z którego* pracownik zazwyczaj świadczy pracę w wykonaniu umowy [72].

75. Moim zdaniem ta zmiana legislacyjna jest doniosła z dwóch przyczyn.

76. Z jednej strony zmiana ta jest doniosła, ponieważ jasno wykazuje, że prawodawca chciał nadać przywołanemu przepisowi tego instrumentu prawa prywatnego międzynarodowego takie samo znaczenie, jakie posiada – na podstawie orzecznictwa Trybunału – pojęcie miejsca, gdzie pracownik zazwyczaj świadczy pracę, z art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej [73]. Brzmienie art. 8 ust. 2

70 — Wyżej wymienioną w przypisie 11.

71 — W przedmiocie tego rozwoju zob. na przykład Junker, op.cit. (ww. w przypisie 53), s. 722, 723; A. Sinay-Cytermann, La protection de la partie faible en droit international privé: les exemples du salarié et du consommateur, w: *Le droit international privé: mélanges en l'honneur de Paul Lagarde*, Paris, Dalloz 2005, s. 739, 740. Zobacz również ww. w przypisie 60 raport Cruza–Reala–Jenarda w sprawie konwencji z San Sebastián, pkt 23; Gaudemet-Tallon, op.cit. (ww. w przypisie 42), s. 302 i nast.

72 — W doktrynie zob. na przykład P. Mankowski, w: F. Ferrari, S. Leible, *Rome I Regulation. The Law Applicable to Contractual Obligations in Europe*, Munich, Sellier 2009, s. 177, który podkreśla, że chodzi o najdonioślejszą zmianę art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej.

73 — Zobacz wniosek dotyczący rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczącego prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I) [COM(2005) 650 wersja ostateczna], komentarz do art. 6. Ten punkt podkreślają w doktrynie na przykład Wurmnest, op.cit. (ww. w przypisie 53), s. 94; Plender i Wilderspin, op.cit. (ww. w przypisie 41), s. 315, pkt 11-041; H. Gaudemet-Tallon, Le principe de proximité dans le Règlement Rome I, *Revue hellénique de droit international*, 2008, s. 195; V. Marquette, Le Règlement „Rome I" sur la loi applicable aux contrats internationaux, *Revue de droit commercial belge*, nº 6/2009, s. 532, przypis 91; H. Kenfack, Le règlement (CE) no 593/2008 du 17 juin 2008 sur la loi applicable aux obligations contractuelles („Rome I"), navire stable aux instruments efficaces de navigation?, *Journal du droit international*, nº 1/2009, s. 65.

rozporządzenia Rzym I jest bez wątpienia znacząco odmienne od brzmienia art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej, jak również od brzmienia art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej, ale chodzi faktycznie wyłącznie o jaśniejsze brzmienie, wręcz o kodyfikację istniejącego orzecznictwa dotyczącego art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej [74].

77. Z drugiej strony, ta zmiana legislacyjna jest doniosła z tego powodu, że wykazuje, iż prawodawca opowiadał się za szeroką wykładnią art. 8 ust. 2 lit. a) rozporządzenia Rzym I oraz za tym, by prawo właściwe dla umów o pracę było ustalane, jeżeli jest to możliwe, na mocy tego artykułu [75]. Zdaniem prawodawcy wspólnotowego przepis lit. b) tego artykułu stosuje się rzadziej [76]. Wobec powyższego istotne znaczenie posiada uwzględnienie centrum działalności pracownika, nawet jeżeli z tego miejsca pracownik tylko organizuje swoją działalność [77].

78. Celem kodyfikacji norm kolizyjnych w rozporządzeniu Rzym I było zastąpienie konwencji rzymskiej [78] i jednocześnie zasadnicze zagwarantowanie ciągłości w odniesieniu do tej konwencji [79]. Wobec powyższego zasadne jest dokonanie wykładni postanowień konwencji rzymskiej w sposób gwarantujący tę ciągłość i umożliwiający rozpoczęcie stosowania rozporządzenia Rzym I bez wprowadzania znaczących zmian w wykładni.

79. Wobec powyższego według mnie wykładnia systemowa przemawia za zastosowaniem orzecznictwa dotyczącego art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej do wykładni art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej.

74 — W doktrynie zob. U. Magnus, Die Rom I-Verordnung, *Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts (IPRax)*, Nr. 1/2010, s. 40, 41; R. Mauer, Die Kündigung komplexer grenzüberschreitender Arbeitsverhältnisse nach der EG-Verordnung ROM I, *Recht der internationalen Wirtschaft*, Nr. 2/2007, s. 93; O. Boskovic, La protection de la partie faible dans le règlement Rome I, *Recueil Dalloz*, nº 31/2008, s. 2175 i nast.; S. Corneloup, La loi applicable aux obligations contractuelles: transformation de la Convention de Rome en règlement communautaire „Rome I", *La semaine juridique. Édition générale*, nº 44/2008, s. 26, przypis 34; M. Zilinsky, Rome I en arbeidsovereenkomst, *Weekblad voor privaatrecht, notariaat en registratie*, nº 6824/2009, s. 1034.

75 — Zobacz podobnie na przykład Boskovic, op.cit. (ww. w przypisie 74), s. 2175 i nast.; L.L. Hansen, Applicable employment law after Rome I: the draft Rome I Regulation and its importance for employment contracts, *European business law review*, No 4/2008, s. 768.

76 — Zobacz wniosek dotyczący rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczącego prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I) [COM(2005) 650 wersja ostateczna], komentarz do art. 6. Zobacz podobnie również Magnus, op.cit. (ww. w przypisie 74), s. 41.

77 — Zobacz Mankowski (2009), op.cit. (ww. w przypisie 72), s. 177, który nazywa tę regułę „base rule", ponieważ uwzględnia ona bazę lub centrum, z którego pracownik wykonuje swoją działalność.

78 — Artykuł 24 ust. 1 rozporządzenia Rzym I stanowi, że to rozporządzenie zastępuje konwencję rzymską w państwach członkowskich z wyjątkiem tych terytoriów państw członkowskich, które są objęte terytorialnym zakresem zastosowania tej konwencji, a do których nie stosuje się tego rozporządzenia.

79 — Artykuł 24 ust. 2 rozporządzenia Rzym I stanowi, że w zakresie, w jakim rozporządzenie zastępuje postanowienia konwencji rzymskiej, wszelkie odniesienia do tej konwencji uważa się za odniesienia do rozporządzenia. Zobacz także literaturę przywołaną w przypisie 4.

d) Wykładnia celowościowa

80. Powodem, który z punktu widzenia celowościowego przemawia za stosowaniem orzecznictwa dotyczącego art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej do wykładni art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej, jest poszukiwanie spójności pomiędzy forum i ius, a więc dążenie do tego, by sąd właściwy do orzekania w sprawie stosował prawo własnego państwa [80]. W idealnych okolicznościach reguła jurysdykcyjna wskazałaby jako właściwy sąd państwa, którego prawo miałoby zastosowanie na podstawie reguł prawa prywatnego międzynarodowego. W ten sposób sąd stosowałby prawo, które zna najlepiej, ograniczając w ten sposób możliwość błędnego stosowania prawa (obcego) i jednocześnie unikając stwierdzenia prawa obcego, co okazuje się bardzo czasochłonne oraz kosztowne.

81. Jednolita wykładnia pojęć państwa i miejsca, w którym pracownik „zazwyczaj świadczy pracę", z art. 6 ust. 2 konwencji rzymskiej i z art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej może więc przyczyniać się do zgodności pomiędzy forum i ius, ponieważ na podstawie takiej jednolitej wykładni sąd miejsca, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę, będzie zgodnie z ogólną regułą właściwy do orzekania w sporach wynikających z umów o pracę i sąd ten będzie równocześnie stosował swoje własne prawo (lex loci laboris [81]). Wobec powyższego stoję na stanowisku, że te pojęcia z konwencji brukselskiej i z konwencji rzymskiej powinny być interpretowane w sposób jednolity.

e) Ograniczenia wykładni równoległej

82. Pragnę jednak podkreślić ogólnie, że należy zachować pewną ostrożność przy dokonywaniu wykładni równoległej identycznych lub podobnych pojęć wynikających z norm kolizyjnych i norm służących ustalaniu jurysdykcji międzynarodowej, ponieważ te dwie grupy norm mają odmienne cele [82]. Celem norm kolizyjnych jest ustalenie

80 — Co się tyczy spójności pomiędzy forum i ius, zob. na przykład C. Esplugues Mota, G. Palao Moreno, w: U. Magnus, P. Mankowski (ed.), *Brussels I Regulation*, Munich, Sellier 2007, s. 334, pkt 7; P. Mankowski, w: T. Rauscher (Hrsg.), *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar*, 2. Aufl, München Sellier, European Law Publishers 2006, s. 319, pkt 4. Zobacz także ww. w przypisie 62 raport Jenarda w sprawie konwencji brukselskiej, s. 24, w którym stwierdzono, iż jest wskazane, aby w sporach wynikających z umów o pracę w miarę możliwości orzekał sąd państwa, którego prawo ma zastosowanie do umowy.

81 — Co się tyczy zastosowania tego pojęcia, zob. na przykład Salvadori, op.cit. (ww. w przypisie 36), s. 66; F. Gamillscheg, Conflitti di leggi nei contratti di lavoro e nelle relazioni industriali, w: M. Biagi, R. Blanpain, *Diritto del lavoro e relazioni industriali nei paesi industrializzati ad economia di mercato*, Vol. I, Rimini, Maggioli Editore 1991, s. 544.

82 — Zobacz w doktrynie na przykład W. Van Eeckhoutte, The Rome Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations and Labour Law (1980), w: R. Blanpain, *Freedom of services in the European Union*, The Hague, Kluwer 2006, s. 170.

prawa właściwego dla zobowiązań umownych (w niniejszej sprawie umowy o pracę), natomiast celem norm ustalania jurysdykcji międzynarodowej jest ustalenie właściwego sądu. Normy kolizyjne (konwencja rzymska) prowadzą zatem zasadniczo do ustalenia prawa jednego i tego samego państwa, ale na podstawie zastosowania reguł ustalania sądu międzynarodowo właściwego powód *może* jednakże mieć możliwość – przynajmniej w niektórych przypadkach – wybrania *forum,* do którego wniesie pozew [83].

83. Wobec powyższego chciałam również zasygnalizować, że w niniejszej sprawie nie opowiadam się za ogólną jednolitością wykładni wszystkich identycznych lub podobnych pojęć z konwencji rzymskiej i brukselskiej. Moim zdaniem istotne jest, by przede wszystkim podkreślić, że nie jest możliwe wyjście z ogólnego założenia, iż wszystkie pojęcia identyczne lub porównywalne muszą być interpretowane jednolicie; przeciwnie, zawsze należy podchodzić do kwestii jednolitej wykładni z uwzględnieniem każdego indywidualnego przypadku [84]. Należy ponadto podkreślić, że pojęcia czasami w pełni specyficzne dla określonej dziedziny nie mogą być interpretowane w sposób jednolity. Trybunał orzekł na przykład w sprawie C [85] w zakresie wykładni rozporządzenia nr 2201/2003 [86], że pojęcie sprawy cywilnej w tym rozporządzeniu posiada autonomiczne znaczenie, i przy tej okazji nie oparł się na definicji tego pojęcia w konwencji brukselskiej lub w rozporządzeniu nr 44/2001. Prawdą jest jednakże, że w dziedzinach, w których normy instrumentów z dwóch dziedzin mają ten sam cel, jakim jest ochrona (na przykład ochrona pracowników lub konsumentów), bardziej prawdopodobna będzie wykładnia jednolita [87].

83 — Zobacz podobnie w doktrynie na przykład P. Mankowski, Internationale Zuständigkeit und anwendbares Recht: Parallelen und Divergenzen, w: S. Lorenz, *Festschrift für Andreas Heldrich zum 70. Geburtstag*, München, Beck 2005, s. 868, 869; J.D. Lüttringhaus, J. Weber, Aussonderungsklagen an der Schnittstelle von EuGVVO und EuInsVO, *Recht der internationalen Wirtschaft*, Nr. 1-2/2010, s. 49; Max Planck Institute for Comparative and International Private Law: Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to contractual obligations (Rome I), *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, Nr. 2/2007, s. 238; Lein, op.cit. (ww. w przypisie 40), s. 196; J. Kropholler, *Internationales Privatrecht: einschließlich der Grundbegriffe des internationalen Zivilverfahrensrechts*, Tübingen, Mohr Siebeck 2006, s. 612.

84 — Zobacz na przykład także moja opinia przedstawiona w dniu 27 stycznia 2009 r. w sprawie C-533/07 Falco Privatstiftung i Rabitsch (wyrok z dnia 23 kwietnia 2009 r.), Zb.Orz. s. I-3327, w której zasygnalizowałam granice jednolitej wykładni pojęć użytych w różnych aktach prawnych, a dokładniej tylko częściową możliwość analogii pomiędzy pojęciem usługi w rozporządzeniu nr 44/2001 i w prawie pierwotnym (pkt 60 i nast.) oraz niemożliwą analogię pomiędzy tym pojęciem występującym w rozporządzeniu nr 44/2001 i w przepisach Unii w dziedzinie podatku VAT.

85 — Wyrok z dnia 27 listopada 2007 r. w sprawie C-435/06 C, Zb.Orz. s. I-10141.

86 — Rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2007 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 (Dz.U. L 338, s. 1).

87 — Zobacz J. Lüttringhaus, Der Direktanspruch im vergemeinschafteten IZVR und IPR nach der Entscheidung EuGH VersR 2009, 1512 (Vorarlberger Gebietskrankenkasse), *Versicherungsrecht*, Nr. 4/2010, s. 189. Zobacz także Lein, op.cit. (ww. w przypisie 40), s. 186, 187, który mówi o ochronie najsłabszej strony umowy (więc również pracownika) w rozporządzeniu Rzym I i w rozporządzeniu nr 44/2001.

4. Przesłanki, które powinien uwzględnić sąd krajowy

84. Łącznik państwa, w którym lub z którego pracownik zazwyczaj świadczy pracę, zależy zatem od okoliczności każdej indywidualnej sprawy.

85. W niniejszej sprawie sąd krajowy musi zatem orzec, w którym umawiającym się państwie lub z którego państwa pracownik zazwyczaj świadczy pracę. W ramach postępowania w trybie prejudycjalnym, które opiera się na jasnym podziale kompetencji pomiędzy sądami krajowymi a Trybunałem, każda ocena stanu faktycznego powinna zostać przeprowadzona przez sąd krajowy [88]. Również w swoim orzecznictwie dotyczącym art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej Trybunał podkreślił, że do sądu krajowego należy ustalenie miejsca lub państwa, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę [89]. Trybunał zaś zobowiązany jest określić jasno przesłanki, na podstawie których sąd krajowy może orzekać.

86. Można stwierdzić, że w orzecznictwie dotyczącym art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej Trybunał uwzględnił różne przesłanki – oczywiście w zależności od okoliczności faktycznych sprawy – aby ocenić, czy pracownik zazwyczaj świadczy pracę w określonym umawiającym się państwie.

87. I tak w sprawie Mulox IBC pracownik świadczył pracę jako dyrektor ds. marketingu międzynarodowego. Miał biuro we Francji (Aix-les-Bains) i początkowo sprzedawał produkty w Niemczech, Belgii, Niderlandach i krajach skandynawskich, a następnie pracował wyłącznie we Francji [90]. W tej sprawie, aby ustalić miejsce, gdzie pracownik zazwyczaj świadczył pracę, w rozumieniu art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej, Trybunał uwzględnił fakt, że pracownik miał biuro w danym państwie, mieszkał w tym państwie, świadczył pracę z tego miejsca, wracał do tego miejsca po wykonaniu pracy oraz że w chwili powstania sporu świadczył pracę wyłącznie w tym państwie [91].

88. W sprawie Rutten pracownik mieszkał w Niderlandach i był zatrudniony

88 — Zobacz podobnie na przykład wyroki: z dnia 18 grudnia 2007 r. w sprawie C-341/05 Laval un Partneri, Zb.Orz. s. I-11767, pkt 45; z dnia 22 października 2009 r. w sprawach połączonych C-261/08 i C-348/08 Zurita García, Zb.Orz. s. I-10143, pkt 34; z dnia 16 lipca 2009 r. w sprawie C-537/07 Gómez-Limón, Rec. s. I-6525, pkt 24.

89 — Zobacz ww. w przypisie 8 wyroki: w sprawie Mulox IBC, pkt 25; w sprawie Rutten, pkt 25; w sprawie Weber, pkt 55; w sprawie Pugliese, pkt 25. Zobacz w doktrynie, co się tyczy oceny każdego indywidualnego przypadku w związku z porównywalnym pojęciem miejsca, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę, w rozporządzeniu nr 44/2001, Mankowski (2006), op. cit. (ww. w przypisie 80), s. 320, pkt 4.

90 — Zobacz ww. w przypisie 8 wyrok w sprawie Mulox IBC, pkt 3.

91 — Ibidem, pkt 25.

w niderlandzkiej filii przedsiębiorstwa brytyjskiego [92]. Przez dwie trzecie swojego czasu pracy świadczył pracę w Niderlandach, gdzie miał również biuro, a przez pozostałą jedną trzecią czasu świadczył pracę w Zjednoczonym Królestwie, Belgii, Niemczech i Stanach Zjednoczonych [93]. W tej sprawie Trybunał przyjął, że pracownik w dwóch trzecich świadczył pracę w danym państwie, że w tym państwie miał biuro, z tego państwa organizował pracę na rzecz swojego pracodawcy i wracał do tego państwa po zakończeniu każdej podróży służbowej [94].

89. Sprawa Weber dotyczyła pracownika, który przez kilka lat pracował jako kucharz na statkach i instalacjach w strefie niderlandzkiego szelfu kontynentalnego, ale również przez kilka miesięcy pracował na pływającym dźwigu znajdującym się na duńskich wodach terytorialnych [95]. W tej sprawie Trybunał podkreślił, że – w przeciwieństwie do spraw Mulox IBC i Rutten – pracownik nie posiadał biura w umawiającym się państwie, które mogłoby stanowić rzeczywiste centrum jego działalności lub z którego wywiązywałby się z zasadniczej części swoich obowiązków wobec pracodawcy [96]. Z tego powodu zdaniem Trybunału decydującą przesłanką był czas – Trybunał ustalił bowiem, w którym państwie pracownik świadczył pracę przez największą część swojego czasu pracy [97].

90. Sprawa Pugliese dotyczyła obywatelki włoskiej zatrudnionej w spółce włoskiej, która wyraziła zgodę na przeniesienie się tej pracownicy na stanowisko do spółki mającej siedzibę w Niemczech, przy czym z tą drugą spółką pracownica zawarła umowę o pracę [98]. Trybunał musiał zatem orzec w odniesieniu do okoliczności, w których pracownica zawarła dwie następujące po sobie umowy o pracę z dwoma odrębnymi pracodawcami, przy czym pierwszy został powiadomiony o zawarciu umowy z drugim pracodawcą i wyraził zgodę na czasowe zawieszenie wykonania pierwszej umowy o pracę [99]. W związku z tą sprawą – w celu ustalenia sądu mającego jurysdykcję do rozstrzygnięcia sporu pomiędzy pracownicą a pierwszym pracodawcą – powstało pytanie, w którym państwie pracownik zazwyczaj świadczy pracę. Trybunał orzekł, że miejsce, w którym pracownica wywiązywała się ze swoich obowiązków wobec drugiego pracodawcy, mogło być miejscem, gdzie zazwyczaj świadczyła pracę, jeśli w interesie pierwszego pracodawcy było w chwili zawierania drugiej umowy o pracę, by pracownica świadczyła usługi na rzecz drugiego pracodawcy w miejscu określonym przez tego drugiego pracodawcę [100].

92 — Zobacz ww. w przypisie 8 wyrok w sprawie Rutten, pkt 2.
93 — Ibidem, pkt 5.
94 — Ibidem, pkt 25.
95 — Zobacz ww. w przypisie 8 wyrok w sprawie Weber, pkt 17–21.
96 — Ibidem, pkt 48.
97 — Ibidem, pkt 58.
98 — Zobacz ww. w przypisie 8 wyrok w sprawie Pugliese, pkt 4, 5, 7.
99 — Ibidem, pkt 13.
100 — Ibidem, pkt 26.

91. W doktrynie również znajdujemy różne przesłanki dla ustalania państwa lub miejsca, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę. Doktryna na przykład podaje jako przesłankę rozróżnienia pomiędzy świadczeniem pracy zazwyczaj a świadczeniem pracy okazjonalnym czas, który pracownik potrzebuje na świadczenie pracy w określonym państwie, i znaczenie rozpatrywanej działalności [101]. Niezależnie od faktu, że czas jest przesłanką istotną, nie stanowi jednak przesłanki decydującej; najistotniejsze jest, że pracownik ustanowił w określonym państwie rzeczywiste centrum swojej działalności [102]. Doktryna podaje również jako istotną przesłankę cel, jaki przyświeca stronom umowy [103]. Podkreśla również, że należy ustalić, czy jest możliwe ustanowienie centrum wykonywania działalności w określonym państwie [104].

92. W niniejszej sprawie Trybunał powinien również wskazać sądowi krajowemu, jakie przesłanki powinien on uwzględnić, oceniając, w którym państwie pracownik zazwyczaj świadczy pracę.

93. Co się tyczy ewentualnie istotnych przesłanek, trzeba przede wszystkim podnieść, że charakter pracy świadczonej przez H. Koelzscha różni się od charakteru pracy świadczonej w sprawach, w których dotychczas orzekano w związku z art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej, a w szczególności różni się od charakteru pracy w sprawach Mulox IBC i Rutten. Należy podkreślić, iż charakter pracy świadczonej przez H. Koelzscha nie wymaga posiadania biura i pod tym względem niniejsza sprawa jest porównywalna ze sprawą Weber. Niniejsza sprawa dotyczy działalności transportowej: H. Koelzsch przewozi kwiaty i inne rośliny z Odense w Danii do różnych miejsc w Niemczech i w innych krajach. W niniejszym przypadku sąd krajowy musi uwzględnić cechy szczególne działalności transportowej, zarówno w aspekcie metody wykonywania tej działalności, jak i w aspekcie rodzaju narzędzi pracy.

94. Jak podkreśliłam powyżej [105], aby zastosować prawo określonego umawiającego się państwa, nie wystarczy, by pracownik wracał regularnie do tego państwa; przeciwnie, musi on również ustanowić w tym państwie centrum swojej działalności. Sam fakt regularnego powracania pracownika do określonego umawiającego się państwa nie wystarczy zatem, by spełniona została przesłanka stanowiąca, że zazwyczaj świadczy on pracę w tym państwie lub że ustanowił w nim rzeczywiste centrum swojej działalności.

101 — Zobacz na przykład Van Eeckhoutte, op.cit. (ww. w przypisie 82), s. 169, 170.

102 — Zobacz Plender i Wilderspin, op.cit. (ww. w przypisie 41), s. 315, pkt 11-039.

103 — Zobacz na przykład Van Eeckhoutte, op.cit. (ww. w przypisie 82), s. 170; w związku z art. 8 ust. 2 rozporządzenia Rzym I zob. Mankowski (2009), op.cit. (ww. w przypisie 72), s. 178.

104 — Zobacz Wurmnest, op.cit. (ww. w przypisie 53), s. 93.

105 — Zobacz pkt 63 niniejszej opinii.

95. Regularne powracanie do kraju nie stanowi jednak jedynej przesłanki, która może być istotna w niniejszej sprawie. Przy ustalaniu kraju, w którym lub z którego H. Koelzsch zazwyczaj świadczy pracę, sąd krajowy musi uwzględnić całość okoliczności rozpatrywanej sprawy.

96. W niniejszej sprawie moim zdaniem sąd krajowy musi uwzględnić przede wszystkim następujące kwestie:

— musi zbadać, w jakich państwach H. Koelzsch wykonywał działalność transportową i w związku z tym dokładnie zbadać dokumenty poświadczające przebyte trasy (Kørselsrapport);

— przy ustalaniu państw, w których H. Koelzsch wykonywał działalność transportową, musi uwzględnić z jednej strony państwa, w których H. Koelzsch wykonywał przewozy, a które nie były państwami docelowymi (tzn. kraje tranzytowe), oraz z drugiej strony państwa, które były państwami docelowymi przewozu; w związku z państwami docelowymi sąd krajowy musi zbadać, czy docelowe miejsca znajdowały się w większości w jednym państwie, czy też były równomiernie rozłożone pomiędzy różnymi państwami;

— musi zbadać, z jakiego miejsca H. Koelzsch organizował swoją działalność i w jaki sposób ta organizacja działalności przebiegała;

— w ramach organizacji działalności musi ustalić, gdzie znajdowały się jego narzędzia pracy; w niniejszej sprawie istotnym faktem jest zatem to, że samochody ciężarowe miały w Niemczech „miejsca postoju" (Wechselstandorte) [106] w trzech różnych miejscowościach – Kassel, Neukirchen/Vluyn, Osnabrück – oraz że samochód ciężarowy H. Koelzscha miał miejsce postoju w Osnabrück;

— w ramach organizacji działalności powinien również ustalić między innymi, że kierowcy mieszkający w Osnabrück zmieniali się dla celów wykonywania przewozów w tej miejscowości;

— w ramach organizacji działalności istotne jest również ustalenie, gdzie H. Koelzsch otrzymywał polecenia dotyczące wykonywania przewozów;

— w przedmiocie organizacji działalności trzeba będzie również uwzględnić fakt, że H. Koelzsch wyjeżdżał w trasę z Osnabrück i tam wracał po zakończeniu przejazdów.

106 — Jak wynika z postanowienia odsyłającego w każdym z trzech miejsc mają miejsca postoju trzy samochody ciężarowe; samochód ciężarowy H. Koelzscha miał miejsce postoju w Osnabrück.

97. Przy ustalaniu państwa, w którym lub z którego pracownik zazwyczaj świadczy pracę, sąd krajowy musi uwzględnić zatem zarówno przesłanki materialne, jak i przesłanki czasowe [107].

98. W tym względzie należy podkreślić, że dla określenia państwa, w którym lub z którego pracownik zazwyczaj świadczy pracę, ustalenie, czy spółka Gasa Spedition miała w Luksemburgu infrastrukturę, czy tylko skrytkę pocztową, jest bez znaczenia. Moim zdaniem nie ma również znaczenia ustalanie, czy H. Koelzsch otrzymywał polecenia od spółki Gasa Spedition mającej siedzibę w Luksemburgu, czy pośrednio ze spółki Gasa Odense Blomster mającej siedzibę w Danii. W niniejszej sprawie nie przyczynia się to bowiem do ustalenia miejsca, w którym pracownik świadczy pracę na rzecz pracodawcy.

E — *Wnioski*

99. Niniejsza sprawa ma decydujące znaczenie dla wykładni art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej, ponieważ z racji wymogów dotyczących wysokiego poziomu ochrony pracowników poszerza ona zakres stosowania tego artykułu w tym znaczeniu, że w celu ustalenia państwa, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę, w rozumieniu tego artykułu istotnym łącznikiem jest nie tylko państwo, w którym pracownik rzeczywiście świadczy pracę, ale również państwo, z którego pracownik świadczy tę pracę. Wobec powyższego wykładnia dokonana przez Trybunał w orzecznictwie w odniesieniu do art. 5 ust. 1 konwencji brukselskiej będzie miała zastosowanie na zasadzie analogii do wykładni art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej.

100. Uwzględniając ustalenia zawarte w niniejszej opinii, stoję na stanowisku, iż na pytanie prejudycjalne należy odpowiedzieć, że art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej należy interpretować w ten sposób, że – w przypadku, w którym pracownik świadczy pracę w kilku umawiających się państwach – państwo, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę w wykonaniu umowy, w rozumieniu tego artykułu jest państwem, w którym lub z którego – uwzględniając całokształt okoliczności rozpatrywanej sprawy – pracownik rzeczywiście wywiązuje się z zasadniczej części swoich obowiązków wobec pracodawcy, i że tej oceny powinien dokonać sąd krajowy przy uwzględnieniu całości okoliczności faktycznych.

107 — Tak również Junker, op.cit. (ww. w przypisie 53), s. 733.

VII — Wnioski

101. Na podstawie całości powyższych rozważań proponuję, aby Trybunał odpowiedział na pytanie prejudycjalne Cour d'appel de Luxembourg w następujący sposób:

Artykuł 6 ust. 2 lit. a) Konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, otwartej do podpisu w Rzymie w dniu 19 czerwca 1980 r., należy interpretować w ten sposób, że – w przypadku, w którym pracownik świadczy pracę w kilku umawiających się państwach – państwo, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę w wykonaniu umowy, w rozumieniu tego artykułu jest państwem, w którym lub z którego – uwzględniając całokształt okoliczności rozpatrywanej sprawy – pracownik rzeczywiście wywiązuje się z zasadniczej części swoich obowiązków wobec pracodawcy. Oceny tej powinien dokonać sąd krajowy przy uwzględnieniu całości okoliczności faktycznych sprawy.